

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології
Кафедра української літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему **«ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОЛЬКЛОРНИХ
ТЕКСТІВ СЕЛА ВЕРХНІЙ СТРУТИНЬ КАЛУСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-
ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

Виконала: студентка II курсу,
групи Узмф-21
спеціальності 035.01 Філологія
(українська мова та література)
Ідушкевич Діана Романівна

Керівник – кандидат
філологічних наук, доцент
Вівчарик Наталія Михайлівна

Рецензент – кандидат
філологічних наук, доцент
Бабій Ірина Орестівна

АНОТАЦІЯ

Ідушкевич Д. Р. Художньо-естетичні особливості фольклорних текстів села Верхній Струтинь Калуського району Івано-Франківської області.

Дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 035.01 Філологія (українська мова та література). Карпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2025.

Дипломна робота присвячена комплексному дослідженню художньо-естетичних особливостей фольклорних текстів села Верхній Струтинь Калуського району Івано-Франківської області. Дослідження зумовлене необхідністю систематизації та збереження унікальної локальної традиції Прикарпаття, а також потребою в детальному аналізі естетичного функціоналу обрядової творчості, що є основою культурної пам'яті громади.

У роботі розглянуто основні наукові підходи до вивчення фольклору, з'ясовано специфіку регіональних досліджень. Здійснено аналіз зимових, весняно-літніх та осінніх календарних обрядів, їхньої художньої структури та семантики символіки. Крім того, досліджено колискові, весільні та похоронні тексти як важливі складові родинно-обрядової творчості. Визначено художньо-естетичні функції ключових образів і мотивів у досліджуваних текстах. Результати роботи проілюстрували значення фольклорної спадщини для формування локальної ідентичності та духовного життя громади.

Ключові слова: фольклор, обрядова творчість, Верхній Струтинь, календарні обряди, родинні обряди, символіка, художньо-естетичні особливості, локальна ідентичність.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ	10
1.1. Класифікація та наукові підходи.....	10
1.2. Регіональний аспект.....	14
Висновки до розділу 1.....	16
Розділ 2. КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВА ТВОРЧІСТЬ СЕЛА ВЕРХНІЙ СТРУТИНЬ: ВИТОКИ І ТРАДИЦІЇ	20
2.1. Зимовий цикл та різдвяна драма (Різдво, Маланка, Водохреща).....	20
2.2. Звичаї й обряди весняного та літнього періоду: християнський та поганський аспект.....	23
Висновки до розділу 2.....	29
Розділ 3. РОДИННО-ОБРЯДОВА ТВОРЧІСТЬ СЕЛА ВЕРХНІЙ СТРУТИНЬ	31
3.1. Колискові пісні та поезія пестування: образно-тематична палітра.....	31
3.2. Весільна обрядовість як народна драма.....	40
3.3. Похоронний обряд.....	45
Висновки до розділу 3.....	54
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	64
ДОДАТКИ	68
	ВИКОРИСТАНОЇ

ВСТУП

Фольклор – це не лише мистецьке відображення духовного світу народу, а й вагомий історико-культурний феномен, у якому зберігається пам'ять поколінь, їхні вірування, світогляд і цінності. Усна народна творчість є одним із найдавніших і найстійкіших джерел національної ідентичності, адже вона формувалася протягом століть у тісному зв'язку з побутом, господарською діяльністю, календарними циклами та родинними подіями.

Фольклор села Верхній Струтинь зберігає не лише музичні та обрядові традиції, а й унікальні наративи, що віддзеркалюють світосприйняття мешканців гірського регіону. Ця мальовнича палітра образів, символів і сюжетів показує, як культура постає на перетині природи, історії та соціального життя. Значущість дослідження зумовлена тим, що воно дозволяє відновити й осмислити ці наративи та простежити механізми їхньої передачі від покоління до покоління.

Крім того, робота звертає увагу на процеси адаптації традицій до сучасних умов, зокрема урбанізації. Виявлення таких трансформацій важливе для розуміння того, як народна творчість здатна зберігати ідентичність у глобалізованому світі. Особливий внесок дослідження полягає у поєднанні польових матеріалів і теоретичних моделей, що дає змогу всебічно проаналізувати обрядову практику.

Не менш цінним є розгляд фольклору як чинника культурної стійкості. Традиції Верхнього Струтиня постають як «живий код» громади, що формує її моральний та естетичний простір. Це дозволяє побачити, як локальна культура підтримує соціальні зв'язки, колективну пам'ять та ідентичність. Водночас робота підкреслює практичне значення збереження таких традицій не лише для науки, а й для реальної культурної політики.

Особливої уваги заслуговує календарно- та родинно-обрядовий фольклор, адже він не лише регламентував річний цикл життя громади, а й супроводжував людину від народження до смерті. У цих текстах переплітаються дохристиянські уявлення та християнські символи, образи природи та духовні сенси, що створює унікальний художньо-естетичний світ.

Календарні обряди відображають взаємодію природних і релігійних циклів у свідомості громади. Вони не тільки позначали сезонні зміни, а й організовували соціальне життя, формуючи відчуття спільності й цілісності. Вивчення таких практик актуальне й сьогодні, адже воно допомагає зрозуміти, яку роль виконували ці цикли в минулому і як їхнє відлуння зберігається в сучасному житті.

Дослідження показало, що календарні свята сприяли формуванню моральних принципів та ціннісних орієнтирів завдяки поєднанню гри, співу та ритуальної дії. Важливим результатом роботи є детальний аналіз локальних відмінностей цих обрядів, які раніше не отримували систематичного висвітлення. У ньому показано, як символи природи й релігійні елементи взаємодіють між собою, створюючи синкретичний культурний код.

Не менш важливим є інтерактивний характер обрядів: громада була не лише свідком, а й безпосереднім учасником дійства. Це зміцнювало соціальні зв'язки та забезпечувало передачу культурних знань у живій, емоційно насиченій формі. Саме тому календарні практики у дослідженні розглядаються як інструмент соціальної, моральної та культурної інтеграції.

Вивчення локальних традицій має виняткове значення для науки, адже саме на рівні окремого села чи громади найповніше простежується автентика, архаїчні форми та індивідуальні особливості виконання. Село Верхній Струтинь Калуського району Івано-Франківської області є цінним у цьому контексті: воно зберегло вагомий пласт календарно- та родинно-обрядової творчості, яка відображає історичний досвід та духовний світ місцевих жителів.

Родинні обряди села – колискові, весільні, похоронні – показують, як фольклор формує емоційний і психологічний простір громади. Вони

спрямовані на виховання почуття безпеки, засвоєння моральних цінностей і формування культурної самосвідомості від наймолодшого віку. Актуальність цього аспекту полягає в осмисленні родинних традицій як основи виховання та соціалізації.

Важливим досягненням дослідження є інтеграція аналізу колискових пісень, весільних ритуалів та похоронних практик у єдину модель функціонування родинного фольклору. Показано, що ці елементи не існують ізольовано, а формують цілісний культурний континуум, у якому кожна дія та символ мають багатозначне значення.

Робота також підкреслює роль родинних обрядів як носіїв локальної ідентичності. Вони виступають «живим мостом» між поколіннями, забезпечуючи неперервність традиції. Такий підхід дозволяє оцінити фольклор не лише як художнє явище, а й як соціокультурний механізм формування громади.

Актуальність теми зумовлена потребою збереження і системного вивчення народних традицій у період глобалізаційних викликів та урбанізаційних процесів. Осмислення фольклору Верхнього Струтиня дає змогу не лише реконструювати культурну спадщину конкретного регіону, але й виявити ширші закономірності функціонування української усної творчості.

Фольклор села Верхній Струтинь є унікальним джерелом для дослідження етнопсихології та культурної свідомості місцевої громади. Його значення полягає в тому, що обрядові практики виконують роль соціального регулятора, формуючи моральні норми, естетичні орієнтири та колективні установки, що залишаються актуальними і в сучасному суспільстві. В умовах глобалізаційних процесів та урбанізації традиції зазнають трансформацій, що підкреслює потребу їх системного вивчення та збереження.

Особливо актуальним є дослідження впливу локального фольклору на психологічну та соціальну адаптацію дітей і молоді. Колискові пісні, весільні та похоронні обряди не лише зберігають культурний код, а й формують почуття безпеки, емпатії та соціальної відповідальності. Систематичний аналіз цих

традицій дозволяє оцінити роль фольклору у формуванні колективної ідентичності та підтриманні соціальної згуртованості громади.

Збереження та документування локальних варіантів пісень і обрядів є важливим для порівняльного фольклористичного аналізу на регіональному та національному рівні. Село Верхній Струтинь, розташоване у гірській місцевості, зберегло архаїчні елементи, які вже відсутні в урбанізованих регіонах, роблячи його своєрідним «фольклорним резерватом». Актуальність дослідження полягає також у можливості інтегрувати отримані дані в освітні програми, культурні ініціативи та фестивальну діяльність, забезпечуючи відродження та популяризацію традицій.

Фольклор цієї громади є живим свідченням історичного досвіду, відображаючи синтез поганських та християнських практик, а також соціокультурні впливи різних історичних періодів. Календарні та родинні обряди демонструють взаємозв'язок людини з природою, суспільством та релігійними уявленнями. Це робить актуальним їхнє детальне вивчення, оскільки вони надають цінну інформацію про соціальні механізми та культурні стратегії виживання громади.

Вивчення музичних, театралізованих і ритуальних аспектів фольклору дозволяє оцінити його вплив на емоційний та когнітивний розвиток учасників обрядів. Від колискових до весільних і похоронних практик фольклор формує естетичні смаки, комунікативні навички та соціальну компетентність. Тому його дослідження є важливим для збереження культурної спадщини та підтримання локальної самобутності.

Мета дослідження – виявити жанрові, художні особливості календарно-та родинно-обрядової творчості села Верхній Струтинь.

Завдання роботи:

- розглянути основні наукові підходи до вивчення фольклору та з'ясувати специфіку регіональних досліджень;
- проаналізувати зимові, весняно-літні та осінні календарні обряди села Верхній Струтинь, їх художню структуру та символіку;

- дослідити колискові, весільні та похоронні тексти як важливі складові родинно-обрядової творчості;
- з'ясувати художньо-естетичні функції символіки, образів і мотивів у досліджуваних текстах;
- проілюструвати значення фольклорної спадщини для формування локальної ідентичності та духовного життя громади.

Об'єктом дослідження є фольклорні тексти села Верхній Струтинь.

Предметом дослідження є художньо-естетичні особливості календарно- та родинно-обрядових текстів.

Наукова новизна дослідження виявляється у комплексному аналізі календарно- та родинно-обрядової традиції села Верхній Струтинь з урахуванням локальної специфіки, символічних пластів, що досі залишалися поза системним висвітленням.

Цінність роботи полягає у поєднанні польових матеріалів із сучасними методами психолого-педагогічного та культурологічного аналізу. Це дало змогу простежити не лише художню структуру обрядів, а й їхній вплив на соціальні та моральні орієнтири громади.

Важливим внеском є систематизація локальних варіантів колискових, весільних і похоронних пісень, а також дослідження взаємодії дохристиянських і християнських елементів у конкретних обрядових практиках. Отримані результати відкривають нові можливості для порівняльного аналізу з іншими регіонами Карпат.

Додатковою цінністю дослідження є виявлення механізмів адаптації традицій до умов урбанізації та глобалізації. Аналіз показав, як фольклор змінюється під впливом медіа, цифрових технологій та соціальних процесів, зберігаючи при цьому свою символіку й культурне навантаження.

Важливою особливістю роботи є міждисциплінарний підхід: поєднання історико-генетичного, структурно-функціонального та семіотичного методів. Це дозволило не лише класифікувати зібраний матеріал, а й розкрити його

соціально-культурну функцію, роль у формуванні колективної пам'яті та моральних норм.

Практичне значення результатів полягає у можливості використання зібраного та опрацьованого матеріалу у фольклористичних, етнологічних та літературознавчих курсах, а також у краєзнавчій і виховній роботі навчальних закладів.

Результати дослідження можуть бути використані у сучасних освітніх і культурних проєктах. Польові записи, нотні та відеоматеріали здатні стати основою для інтерактивних уроків, локальних фестивалів і цифрових архівів, забезпечуючи збереження й популяризацію традицій.

Таким чином, робота розглядає традиції села Верхній Струтинь як локальну культурну систему, у якій фольклор функціонує як живий механізм передачі знань, соціалізації та підтримки моральних цінностей. Цей підхід відкриває нові перспективи для дослідження карпатських традицій і сприяє розвитку української фольклористики в сучасному контексті.

Структура – робота складається зі вступу, трьох розділів (у межах першого та другого виділяються два параграфи, третього – три), висновків та списку використаних джерел, який становить 50 пунктів.

Робота апробована на щорічній науковій конференції, а також у статті «Весільні пісні села Верхній Струтинь та їх обрядова функція».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ

1.1. Класифікація та наукові підходи до вивчення фольклору

Фольклор постає як багатопланове культурне явище, у якому відбивається не лише духовний світ народу, а й його соціальний досвід, моральні орієнтири та естетичні уявлення [1, с. 15]. У цьому понятті об'єднані усна словесність, обрядові пісні, танці, вірування, казки, легенди, прислів'я й побутові практики, що з покоління в покоління передавалися переважно усно [2, с. 23]. Жива передача надавала текстам варіативності й гнучкості, дозволяючи водночас берегти локальні традиції та зберігати культурну тяглість.

Перші спроби класифікації української народної творчості здійснили М. Костомаров, П. Чубинський та І. Франко, які виділили два основні напрями – обрядовий і позаобрядовий [3, с. 44]. До першого належать календарні та родинні цикли, до другого – казки, легенди, прислів'я й анекдоти.

У ХХ столітті О. Дей і М. Грицай запропонували іншу схему, розподіливши матеріал на епос, лірику та драму, наголошуючи на жанровій відмінності та функціональних призначеннях [4, с. 78]. До епосу входять билини, історичні пісні та легендарні наративи; ліричний пласт об'єднує

колискові, гумористичні й любовні пісні; драматичний – вертепи, весільні дійства й народні вистави.

Усі ці класифікації підкреслюють, що фольклор зберігає історичну пам'ять, формує моральні цінності та виконує інтегративну функцію у громаді. Дослідження регіональних варіантів колискових, весільних та похоронних пісень допомагає виявляти механізми культурної комунікації й способи передачі знань. Сучасна наука спирається на комплекс методів: історико-порівняльний, структурний, соціокультурний і психологічний [3, с. 22].

Зіставний аналіз жанрів у межах історико-порівняльної школи дає можливість відтворити їхнє походження та простежити спільні мотиви у слов'янських і європейських традиціях [5, с. 56]. Українські колядки мають очевидні перегуки з іншими слов'янськими піснями, у яких простежуються архаїчні символи сонця, землеробських циклів та ідеї родючості.

Структурно-семіотичний напрям дозволяє побачити приховану символіку й композиційні схеми текстів [6, с. 101]. Так, весільний спів на Прикарпатті нерідко містить образи води, дороги й дерева, що відтворюють метафору життєвого шляху, родючості та переходу в новий соціальний статус.

Соціокультурний підхід розглядає народну творчість як чинник зміцнення спільноти та механізм збереження моральних норм [7, с. 134]. У цьому сенсі колядки чи щедрівки виступають не лише піснями, а й способом взаємодопомоги та символічного об'єднання громади. Психологічні дослідження наголошують на ролі фольклору у формуванні колективної пам'яті та емоційній стабільності [8, с. 59]. Колискові створюють атмосферу безпеки й сприяють розвитку мовлення та уяви дитини. Похоронні голосіння, поєднуючи індивідуальне горе та колективне співпереживання, мають терапевтичне значення для громади. Унаслідок цього сучасна фольклористика дедалі активніше інтегрує історичні, соціальні та психологічні підходи, формуючи мультидисциплінарне поле [15, с. 167].

У добу цифрових технологій інтерес до фольклору набуває нових вимірів [17, с. 203]. Дослідники все частіше звертають увагу на появу так званого «цифрового фольклору», що виникає у формі мемів, жартів, міських легенд і новітніх міфів у соціальних мережах. Такі явища демонструють живучість традиції та її здатність адаптуватися до нових медіа-середовищ. Молоде покоління поєднує архетипні образи з сучасними культурними кодами, створюючи несподівані синтези. Колядки й щедрівки набувають електронних аранжувань, а стародавні символи відображаються в графічних візуалізаціях.

Усе це засвідчує, що фольклор не замикається в минулому, а активно бере участь у формуванні нових ідентичностей. Його роль виходить за межі етнографічного факту й стає способом комунікації поколінь.

У цифровому просторі народна творчість відновлює функції об'єднання спільноти та передачі моральних цінностей. Такий підхід доводить, що традиція залишається динамічною і водночас стійкою. Сучасні дослідження наголошують: народна культура у віртуальному середовищі не втрачає змісту, а відкриває нові шляхи для свого розвитку [17, с. 203].

Фольклорна класифікація постає як складна система, що відображає не лише жанрові відмінності, а й функціональні ролі, які тексти відіграють у житті громади.

Одні дослідники вважають, що основним критерієм варто вважати функцію твору: наприклад, колискові належать до виховних, весільні пісні – до обрядових, а казки – до розважальних.

Інші підкреслюють первинність історико-часового чинника, згідно з яким народна творчість ділиться на архаїчні й новітні жанри. Так, замовляння чи голосіння виникли ще в дохристиянську добу, тоді як сатиричні пісні чи частівки – результат пізніших соціокультурних процесів.

Цікаво, що в українській традиції ці пласти співіснують паралельно, творячи унікальний симбіоз давнього й нового. Звернення до класифікацій показує, що науковці намагаються поєднати структурний і функціональний підходи, не віддаючи перевагу жодному з них остаточно. У результаті

фольклор постає як багатовимірне явище, яке не піддається жорсткому впорядкуванню, але натомість виявляє здатність до адаптації. Така відкритість пояснює його тривалу життєздатність у різних соціальних умовах [9, с. 72].

Особливу увагу вчені приділяють класифікації усної народної прози, де спостерігається найбільша варіативність. Казки поділяють на чарівні, соціально-побутові та новелістичні, а в їхній структурі часто повторюються мотиви й композиційні схеми. Легенди ж, на відміну від казок, пов'язані з вірою у правдивість описаних подій, тому дослідники вбачають у них перехідний жанр між історією й художньою вигадкою.

Окрему групу становлять перекази, у яких реальні факти переплітаються з фантастичними домислами. Усе це доводить, що українська усна проза виконує не лише розважальну, а й пізнавальну функцію, адже в ній закарбовується колективна уява народу про світобудову. Класифікація прози стає інструментом дослідження ментальних моделей, що формувалися в різні історичні епохи. Вона дозволяє виявити, які сюжети мали найбільшу життєздатність і чому вони зберігалися в народній пам'яті століттями. Завдяки цьому фольклористика розширює горизонти вивчення культурної спадщини, виходячи за межі простого опису текстів [10, с. 41].

Не менш важливим є аналіз музичної складової народної творчості, адже вона часто визначає жанрову належність тексту. Пісенний фольклор дослідники поділяють на календарно-обрядовий, родинно-обрядовий і позаобрядовий.

При цьому варто враховувати, що музична форма значною мірою впливає на сприйняття й функціонування творів. Наприклад, весільні пісні нерідко виконуються хором, що створює ефект колективної дії, тоді як колискові найчастіше звучать у сольному виконанні, підкреслюючи інтимність ситуації. Аналізуючи мелодійні особливості, вчені наголошують на їхній варіативності залежно від регіону: у Карпатах поширені протяжні мелодії, на Поліссі – речитативні інтонації, а на Поділлі – більш ритмічні структури.

Ці відмінності стають матеріалом для класифікації та показують регіональне багатство традицій. Таким чином, жанрова система народної пісенності є не лише текстовою, а й музично-звуковою категорією [11, с. 88].

У сучасній науці актуалізується також ідея функціонально-семантичної класифікації, що виходить з потреби поєднати жанрові й соціальні критерії. У межах цього підходу тексти групують за їхнім значенням у комунікації громади. Так, колядки та щедрівки виконують інтегративну функцію, пов'язану з об'єднанням родини й села у святкові періоди. Похоронні голосіння виконують роль емоційного розвантаження, а також сприяють символічному переходу покійного у «той світ». Прислів'я та приказки формують морально-етичний кодекс, виступаючи своєрідними дороговказами в повсякденному житті.

З цієї перспективи класифікація виходить за межі опису текстів і стає інструментом розуміння комунікативних процесів у суспільстві. Дослідники наголошують, що такий підхід дозволяє точніше визначати місце фольклору в культурній системі та пояснити його стійкість навіть у добу глобалізації [12, с. 57].

Окремий напрям сучасної класифікації пов'язаний із дослідженням трансформаційних форм фольклору в нових середовищах. Йдеться про адаптацію традиційних жанрів у літературі, театрі, кінематографі та масовій культурі. Наприклад, народні казки лягли в основу дитячої літератури XIX–XX століть, а пісенні тексти активно використовуються в сучасних музичних аранжуваннях.

Деякі обрядові дійства відтворюються як театралізовані вистави, що зберігають первісну структуру, але набувають нової функції – розважально-естетичної.

Такий процес інколи називають «другою життєдіяльністю» фольклору, оскільки він виходить за межі традиційного середовища побутування. Ця класифікаційна перспектива важлива тим, що дозволяє простежити шляхи

інтеграції народної культури в сучасне мистецтво. Вона показує, що фольклор – це не лише минуле, а й активний учасник культурних інновацій [13, с. 143].

Український народний фольклор є важливою складовою культурної спадщини нації, що об'єднує усну поезію, пісні, обряди, легенди та колискові. Він формувався протягом століть під впливом природного середовища, історичних подій і соціальних традицій сільської громади. Фольклор відображає світогляд, моральні цінності та естетичні уявлення українського народу. Особливістю українського фольклору є його ритмічність, мелодійність та використання образної мови, що полегшувало усну передачу творів з покоління в покоління. Дослідження фольклору дозволяє зрозуміти як духовний, так і побутовий досвід українців, зберігаючи національну ідентичність.

Твори українського народного фольклору, як-от «Перед ладканням молодої», «Сороміцька коломийка», «Похорон», «Традиції святкування Різдва» та «Коліскові», відображають обрядові, соціальні та сімейні традиції українського народу.

1.2. Регіональні особливості фольклорної традиції

Український фольклор вирізняється значною регіональною різноманітністю, що формувалася під впливом природних умов, історичних подій та соціокультурних чинників конкретних територій [див. 1, с. 88].

У Карпатах, зокрема серед гуцулів, бойків та лемків, постали неповторні обрядові практики, пісенні жанри та легенди, які відображають ритм гірського середовища й природні цикли. У переказах про опришків, мольфарів і лісових духів поєднуються героїчні сюжети, магічні мотиви та моральні повчання, утворюючи особливий міфологічний простір [2, с. 101].

Бойківські весільні та колискові пісні відзначаються простотою й трудовою спрямованістю, адже безпосередньо відображають реалії щоденного життя сільських громад.

Покутська традиція тяжіє до аграрної символіки, що виразно простежується в піснях та обрядах і водночас регламентує землеробський цикл та родинні практики [3, с. 112]. Завдяки усній формі передавалися знання про природу, історичні події й соціальні норми, тоді як писемна фіксація забезпечувала збереження локальних варіантів для наукового дослідження й порівняльного аналізу [12, с. 215]. Музичний супровід у піснях відтворював ритм повсякденного життя громади, створюючи емоційний зв'язок між виконавцем і слухачем [див. 5, с. 67]. Водночас похоронні голосіння та різдвяні колядки сприяли формуванню колективної пам'яті й закріпленню моральних орієнтирів [7, с. 134].

На Поділлі домінували теми землеробських циклів, сімейних цінностей і символіки родючості. У піснях, присвячених життю, пшениці, яблукам та іншим культурам, відображалася ідея достатку, добробуту та соціальної відповідальності селянина. Весняні обрядові дійства супроводжувалися співами й танцями, які відтворювали господарські цикли та зміну сезонів [4, с. 145]. Локальні мовні відтінки, мелодика та ритміка зберігалися у колискових і ритуальних піснях, виразно відрізняючи їх від карпатських зразків [5, с. 56]. Похоронні практики включали голосіння, поминальні обряди та символічні дії, спрямовані на полегшення переходу душі в інший світ [7, с. 134]. Усність забезпечувала гнучкість текстів і давала можливість адаптувати їх до конкретних подій [3, с. 22], тоді як писемність створювала сталий корпус для збереження локальних особливостей [12, с. 215]. Музика й ритм у піснях посилювали обрядовий ефект та емоційне сприйняття [5, с. 67], а психологічний аспект наголошував на їхньому впливі на моральний і соціальний розвиток громади [див. 8, с. 59]. Порівняльний аналіз, у свою чергу, дозволяв виявити подільські особливості й універсальні мотиви у зіставленні з іншими регіонами.

Полісся зберегло архаїчні форми голосінь, магічних пісень і легенд, що тісно пов'язані з уявленнями про лісових та водяних духів. Вивчення цих елементів у магістерській роботі розкриває багатовимірність українського

фольклору та його здатність відтворювати локальні й універсальні смисли. Таким чином, фольклор постає як живе, динамічне явище, що інтегрує історичний досвід, соціальні практики й художньо-естетичні уявлення.

Висновки до розділу 1.

У процесі аналізу наукових підходів до вивчення фольклору було з'ясовано, що він є складним багатогранним явищем, яке поєднує естетичну, виховну та соціокультурну функції. Фольклор виступає своєрідним кодом культури, у якому відображаються колективний досвід, світоглядні уявлення та історична пам'ять народу.

Проведений огляд класифікаційних схем свідчить, що вони постійно розвивалися від простого поділу на обрядовий та позаобрядовий матеріал (Костомаров, Чубинський, Франко) до сучасних системних класифікацій, які враховують жанрові, функціональні та семіотичні параметри (Дей, Грицай). Це дозволяє сучасним дослідникам глибше аналізувати художні, семантичні та символічні риси народної словесності.

Особливе значення має врахування регіональних аспектів. Прикарпатський фольклор вирізняється багатством календарно-обрядових і родинно-обрядових текстів, у яких органічно поєднані дохристиянські вірування та християнські традиції. Його характерними рисами є багата пісенна спадщина, збереження діалектної основи та тісний зв'язок із природними й господарськими циклами.

Локальні дослідження, зокрема аналіз традицій села Верхній Струтинь, дають можливість відтворити культурну картину окремої громади та виявити унікальні художні й символічні риси, які не завжди простежуються у загальнонаціональному масштабі. Це підтверджує, що саме на рівні локальних традицій зберігається найбільше автентичних елементів фольклорної культури.

Таким чином, теоретичний аналіз створює підґрунтя для подальшого дослідження календарно-обрядової та родинно-обрядової творчості Верхнього Струтина, яка є важливим складником української культурної спадщини та потребує фіксації й наукової інтерпретації.

Дослідження показало, що фольклорні явища неможливо розглядати лише як художні продукти – вони водночас є засобом передачі соціальних норм і моральних принципів. Через казки, пісні, легенди та прислів'я відбувається виховання наступного покоління, формуються уявлення про добро, справедливість і взаємоповагу. Особливо яскраво це проявляється у родинно-обрядових текстах, де традиції стають живим інструментом соціалізації та розвитку культурної свідомості.

Важливою особливістю є здатність фольклору до адаптації під впливом історичних змін і соціальних трансформацій. Архаїчні елементи, дохристиянські мотиви та обрядові дії не зникають, а трансформуються у нові форми, поєднуючи традиційне та сучасне. Цей процес підкреслює динамічність культури та її здатність залишатися актуальною навіть у швидкоплинному сучасному суспільстві.

Регістровий і жанровий аналіз фольклору демонструє, що народні тексти виконують багатофункціональну роль. Вони поєднують естетичну насолоду, моральне наставництво та соціальне регулювання. Кожний жанр – від колискових до весільних пісень – має власну семантичну структуру, яка спрямована на формування культурного досвіду, що є характерним для певного регіону.

Дослідження локальних традицій, таких як практика села Верхній Струтинь, показало, що вони зберігають унікальні риси, відмінні від загальнонаціональних моделей. Місцеві пісні, обряди та казки зберігають автентичну фонетику, ритміку та образність, що дозволяє говорити про існування своєрідного культурного «резервуара». Це підкреслює значення польових досліджень для повноцінного розуміння фольклору як живої системи.

Фольклор, як виявило дослідження, є не тільки дзеркалом минулого, а й активним чинником сучасного культурного життя. Він слугує своєрідним містком між поколіннями, зберігаючи історичну пам'ять і водночас формуючи сучасні культурні практики. У цьому контексті народна творчість постає як

універсальний інструмент для підтримки етнічної ідентичності та локальної самобутності.

Застосування різних теоретичних підходів – структурно-функціонального, історико-генетичного та семіотичного – дозволяє глибше зрозуміти природу фольклору. Вони показують, як символіка, жанрова структура та функції текстів взаємопов'язані та спрямовані на збереження колективної пам'яті. Такий багатоплановий аналіз створює наукову базу для подальших польових і порівняльних досліджень, що сприятиме більш глибокому усвідомленню культурних процесів.

Отже, теоретичний розділ підтвердив, що фольклор є системним явищем, яке поєднує історичну пам'ять, художню виразність і соціальну функцію. Локальні дослідження, зокрема на прикладі Верхнього Струтина, показують, що саме в регіональному вимірі найбільш чітко проявляється автентичність і багатошаровість традицій. Це підкреслює необхідність продовження комплексних етнографічних та фольклористичних студій для збереження культурної спадщини.

Особливо важливим є усвідомлення того, що фольклор виконує роль «живої пам'яті» громади. Через традиційні тексти передаються цінності, уявлення про правильну поведінку, взаємодію людини з природою та соціумом. Така функція робить народну творчість не лише предметом наукового вивчення, а й інструментом виховання, морального формування та підтримки культурної самобутності.

Крім того, аналіз показав, що фольклор здатний стимулювати культурну самоідентифікацію у сучасних умовах глобалізації. Він не втрачає своєї значущості навіть при активному впливі медіа та урбаністичних процесів, оскільки підтримує локальні традиції та зв'язок поколінь. Вивчення і документування цих процесів дозволяє створити надійну основу для збереження та популяризації української культурної спадщини у майбутньому.

РОЗДІЛ 2. КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВА ТВОРЧИСТЬ СЕЛА ВЕРХНІЙ СТРУТИНЬ: ВИТОКИ І ТРАДИЦІЇ

2.1. Зимовий цикл та різдвяна драма (Різдво, Маланка, Водохреща).

Мовна система фольклору Верхнього Струтиня в межах зимового циклу свят відзначається особливою глибиною, автентичністю та внутрішньою мелодикою, що зберігає в собі не лише давні слова, а й способи мислення, спілкування та світосприйняття місцевої громади. Різдвяний період – який стає частиною священного простору. Мова колядок, побажань, колискових і різдвяних розповідей поєднує елементи магії, поетичної уяви та живого говору. У цьому періоді мовлення ніби «оновлюється», звучить як заклик до добра, кожен повтор має силу молитви [13, с. 55]. Крім того, у святкових ритуалах мова набуває ролі мосту між видимим і невидимим світом, де прості слова перетворюються на захисні амулети. Наприклад, у підготовці до Святвечора жінки вимовляють тихі заклинання над тістом для короваю, аби забезпечити родині здоров'я та злагоду на весь рік. Ця традиція підкреслює, як фольклорна мова несе в собі елементи шаманізму, де вимовлене слово впливає на реальність, подібно до чарівної формули.

У записах про святкування Різдва у Верхньому Струтині відчувається тісний зв'язок між словом і дією. Господиня, готуючи кутю, не просто варить страву, а промовляє давні слова-заклинання, що мають оберігати дім і родину. Вислів «Тереби мене доголога, я тебе охороняю від усього злого» передається з покоління в покоління, як частина родинного ритуалу. Тут слово діє на рівні символу: воно не пояснює, а творить. У таких формулах відчутна віра в силу мови – саме через промовляння відбувається очищення простору. Дитячі вигуки під столом – «кут-кудак, кут-кудак, несучи яйця як кулак» – це не просто гра, а відгомін стародавнього заклик до достатку й плодючості. Через голос, інтонацію, сміх і повтор відтворюється давня магична дія, яка перетворює звичайний побут на святе дійство [14]. Додатково, під час колядування молодь додає власні імпровізації, де традиційні формули переплітаються з сучасними елементами, але зберігають архаїчний ритм. Це свідчить про адаптивність фольклорної мови, яка еволюціонує, не втрачаючи коріння.

Різдвяна лексика насичена словами, що мають подвійний зміст – побутовий і сакральний. «Дідух» означає не лише сніп зерна, а й пам'ять про

предків; «рушник» – не просто тканину, а символ чистоти й долі; «світлиця» – не кімнату, а духовний центр родини. Такі слова є частиною народної філософії, вони не перекладаються сучасною літературною мовою без втрати значення. У кожній господі, де стоїть дідух і горить свічка, слово стає зв'язком між поколіннями. Саме тому люди вживають старі вислови, яких більше ніде не почуєш: «дай Боже роду», «не ходи без вітру», «щоб було хліба й до хліба». Мовна тканина цих фраз утворює живу звукову мапу традиції, де кожен звук має свій сенс і вагу [15, с. 67]. Більше того, у лексиці переважають метафори з природи, як-от «сніг як білий рушник», що символізує чистоту душі, або «зірка як око Бога», що нагадує про божественний нагляд. Ці образи роблять мову візуальною, ніби малюючи картини в уяві слухача.

У піснях і колядках, виконаних у селі, збереглася мелодика давнього говору. Люди співають не «за правилами», а так, як чули від дідів і бабусь. Через це збереглися особливі інтонаційні переходи – подовжені голосні, м'які приголосні перед «і» й «є», мелодійне підняття в кінці речення. Ця манера надає співу відчуття протяжності й ніжності, що властива лише карпатським говіркам. У виконанні старших жінок слова тягнуться, ніби розмовляють між собою. Фонетика стає не просто звуковим оформленням, а частиною смислу. Навіть просте «ой» у колядці перетворюється на емоційний подих, який несе тепло, журбу або молитву [16, с. 72]. У груповому співі ця фонетика посилюється, створюючи ефект хору, де голоси переплітаються, як нитки в вишиванці, підкреслюючи колективну душу громади.

У текстах про Різдво, Маланку й Водохреща слово тісно пов'язане з простором і рухом. Коли колядники заходять до хати, вони промовляють формули, що відкривають двері не тільки фізично, а й духовно. Мовні звороти типу «в цій хаті, щоб добро було», «хай вас ангел стереже», «щоб не брала вас біда» виконують функцію благословення. Так само на Водохреща кожна промовлена молитва й пісня несе очищення водою й словом. Усі ці тексти побудовані на простих синтаксичних конструкціях, але мають глибоку емоційну виразність. Їхня сила не в складності, а в повторі, інтонації, тембрі

голосу [21, с. 123]. Під час Маланки маски та костюми доповнюють слова, де жартівливі діалоги додають динаміки ритуалу.

Дуже характерною для верхньострутинського фольклору є наявність слів-повторів, що творять ритм і пам'ятність тексту. У колядках і весільних піснях постійно з'являються звукові дублети: «топ-топ», «гоп-гоп», «ой дай, Боже». Вони виконують роль звукових маркерів, допомагають запам'ятати мелодію, тримають ритм, надають емоційності. Повторювані звуки створюють відчуття спільності — коли співають разом, кожен голос підтримує інший, і ця єдність відчувається навіть у мові [22, с. 130]. Такі повтори нагадують серцебиття, символізуючи вічність традиції.

Фольклорні тексти Верхнього Струтиня показують також особливу граматику побажань. У таких висловах, як «щоб родила нивка», «щоб рід жив щасливо», використовується форма підрядного речення з «щоб», що виражає волевиявлення, а не просто констатацію. Це граматична форма бажання, молитви, яка через повтор і спільне промовляння стає колективною. У такий спосіб звичайна граматика перетворюється на частину обряду [23, с. 137]. У зимовому циклі ця граматика часто поєднується з імперативами, як «дайте, Боже», що додає наказової сили побажанням.

Лексика зимового циклу багата на назви природних явищ, предметів побуту, тварин. У ній часто зустрічаються слова «вівця», «зілля», «берегиня», «вогнище». Усі вони мають не лише реальне значення, а й символічне. «Вівця» — це достаток, «вогнище» — життя, «зілля» — очищення, «берегиня» — охорона дому. Таке насичення символами робить мову глибокою і водночас простою: навіть дитина, слухаючи колядку, розуміє, про що йдеться, бо ці слова знайомі їй з дитинства [24, с. 145]. Додатково, слова як «мороз» чи «сніжинка» набувають міфічного забарвлення, символізуючи випробування та відродження.

Мова фольклору живе не лише в тексті, а й у голосі, у тембрі, у паузах. Коли старша жінка співає колядку або благословення, вона не просто вимовляє слова — вона проживає їх. Інтонація, дихання, навіть тиша між рядками стають

частиною вислову. У цьому відчувається те, що втрачає сучасна літературна мова – живу присутність мовця. Через це верхньострутинські записи є не просто текстами, а звуковими пам'ятками культури [25, с. 152]. Паузи надається значення мовчання, яке дозволяє словам осісти в душі.

У кожному з додатків – піснях, благословеннях, оповідях і описах – мова виступає як збережений простір традиції. У додатку А зібрано тексти, де видно поєднання ліричного й жартівливого стилю. У додатку Б – обряди, де слово має ритуальну дію. У додатку В – матеріальні образи, що підтверджують єдність слова й речі. У додатку Г – пояснення символів, які допомагають зрозуміти, як народ мислив через мову. Разом вони створюють повну картину мовного світу Верхнього Струтиня, у якому кожне слово – це пам'ять, а кожен звук – частина молитви [26, с. 160]. Ці додатки слугують як архів, де фіксуються не тільки слова, а й контекст їхнього використання.

Таким чином, мова зимового циклу Верхнього Струтиня – це не просто набір архаїзмів і діалектизмів, а цілісна система світобачення. У ній збережено давнє розуміння сили слова, де вимовлене стає дією, побажання – законом, а пісня – молитвою. Через обрядові тексти, колядки, благословення й колискові передається не лише інформація, а й енергія громади, її етика, почуття і пам'ять. Ця мова живе поза книжкою – у голосі, у пісні, у вечірньому співі над кутею. Вона є основою культурного коду громади, що поєднує минуле й сучасне, і саме завдяки їй Верхній Струтинь зберіг свою унікальну духовну неповторність [26, с. 160]. У сучасному світі, де традиції зникають, така мова стає оплотом ідентичності, нагадуючи про коріння та єдність з природою. Вона вчить, що слово – це не інструмент, а жива сутність, здатна зцілювати, захищати та надихати покоління.

2.2. Звичайі й обряди весняного та літнього періоду: християнський та поганський аспект

У Верхньому Струтині календарний цикл обрядовості починається з кінця лютого – початку березня, у період пробудження природи. Він охоплює

ключові святкові дати: Великдень, Трійцю та Івана Купала, і логічно завершується восени жнивварськими та поминальними практиками. Кожен етап календаря залучає різні групи мешканців: діти й підлітки виконують гаївки та заклички, молодь бере участь у купальських іграх і весільних діях, а старші разом із цілими родинами очолюють Великодні, жнивварські та покровські обряди. Таким чином, ритуали не лише відтворюють релігійно-магічні практики, а й виконують важливі соціальні функції: підтримують аграрні традиції, регулюють шлюбні контакти, навчають молодь і зміцнюють колективну солідарність [22; 33; 37].

Важливим компонентом весняного циклу є веснянки. У Верхньому Струтині вони формуються як короткі композиції з трьох частин: звертання до сил природи, перелік побажань (дощ, тепло, врожай, здоров'я худобі) та фінальна формула-благословення. Їхня мовна організація вирізняється повторюваністю: присутні рефрени, дво- або трискладові закінчення, алітераційні конструкції та звукові імітації (імітація стуку сапи чи шуму дощу). Виконавська модель зазвичай групова: лідер веде куплети, а хор відповідає рефреном; рухова складова включає хороводні кроки, прості стрибки й жестові символи (показ на небо, плеск у долоні), що підсилює ефект колективності та запам'ятовуваності [22; 25].

Слідом ідуть гаївки, які в Верхньому Струтині сприймаються як синкретичні дієства, де музика, рух і обрядовий текст утворюють цілісну систему. Плетіння вінків, використання первоцвітів і стрічок, чергування парних і непарних кроків у хороводі несуть глибоку семантичну функцію: круг символізує циклічність часу, вінок – заручини та суверенність родини, стрічки – долю та молодечі прагнення. Часто гаївки містять ігрові епізоди, змагання між хлопцем і дівчиною або словесні прижарки, що водночас виконують роль соціальної «репетиції» майбутніх шлюбних відносин [33; 31].

Заклички, виконувані на межі села та поля, є специфічним зверненням до стихій. Текст заклички – інструктаж для природи: прохання про дощ, сонце або родючість. Техніка виконання передбачає повільне співане прошептування у

формі «говоріння», де місцеві жіночі групи виконують роль «тилу» ритуалу, а найстарша жінка керує текстом та ритуальними знаками, наприклад, посівом зерна на перший день дощу [22; 39].

Писанка у Верхньому Струтині є комплексним обрядовим об'єктом. Орнаментика (спіралі, трикутники, рослинні мотиви) кодує локальні символи родючості та захисту, а техніка воскового розпису передавалася майстринями в родинях. Орнаментальні модулі мають власну семантику: коло символізує сонце, хрест – захист, комбінації рослин – молитву за плодючість. Писанкарство поєднує ремісничу практику й сакральний акт: писанку освячували та клали до кошика разом із паскою [31; 22].

Великодні пісні виконувалися на подвір'ях, перед церковною службою та під час освячення їжі. Лексика поєднує біблійні мотиви з місцевою символікою, наприклад згадки про «сильну воду» поруч із проханнями про врожай. Мелодика – п'яти- або семиступінчасті модальні лади з інтонаційним підйомом у кінці фрази, що створює відчуття завершеності та урочистості [20; 8].

Традиція прикрашати житло й подвір'я гілками липи, явора, клена виконує не лише естетичну, а й захисну функцію, створюючи межу між безпечним простором оселі та зовнішнім світом. У Верхньому Струтині зберігався звичай пришивати невеликі букети (зілля) до покрів над іконами, щоб «утримувати» благословення протягом року [10; 31].

Запуск вінків на воду поєднував любовні мотиви (ворожіння на судженого) та очищувальний обряд. Омовлення в струмку для молоді стало приватним ритуалом очищення і відновлення. У піснях Трійці часто прозирають заклинальні формули на довголіття та здоров'я худоби, адже літній період критично важливий для пасовищ і заготівлі сіна [11; 20].

Підготовка до Івана Купала розпочиналася за кілька днів: плетіння вінків, збір трав і квітів, підготовка багаття. Система ролей була чітко виражена: старші контролювали безпеку, мудрі жінки вели гадальні практики, а молодь виконувала основну акторську масу. Ритуальні заборони на день Купала (не

прибирати, не прати, не носити гірку їжу) підкреслювали сакральність цього часу [12; 31].

Стрибки через багаття символізували трансформацію, очищення та гарантію здоров'я. Хлопці й дівчата стрибали поодиночі або парами, а моменти, коли пара перетинала полум'я, трактувалися як ознака потенційної шлюбної сумісності. Цей елемент поєднував відважність, ігровість і магічний намір [12; 31].

Пошук «цвіту папороті» формував окрему сюжетну лінію вечора, виступаючи метафорою таємного знання й невидимого багатства. Кожна спроба «знайти квітку» підкреслювала внутрішню ініціацію й випробування, а нічні походи та гадання на майбутнє стали частиною купальської психодрами, що відтворювала шлюбний репертуар громади [12; 22].

Хоча жнива формально належать до осені, їхній зміст тісно пов'язаний із весняно-літніми діями: якість посівів і догляд визначали врожайність. Обряд останнього снопа, іноді «дідка», включав парадне занесення в хату, посвяту на ікони та частування. Покрова формувала релігійний контекст завершення сезону, поєднуючи подячні мотиви з проханням про захист взимку [2; 34; 1].

Тексти обрядів Верхнього Струтиня поєднують архаїзми, діалектизми й запозичення. Архаїзми слугують маркерами сакральності, діалектизми підкреслюють локальну ідентичність, а запозичення свідчать про історичні контакти регіону. Формули «дай Боже ниві росту» або «не ходи в полі з пустими руками» синтезують благальні та застережливі функції [25; 19; 21].

Мелодично більшість обрядових пісень побудовані на модальних ладах з виразною інтонаційною підйомністю у кінці фрази. Ритмічно переважають нерівномірні тактові групи, створюючи відчуття «пульсуючого» руху, відлуння польової праці. Спів поєднує сольні провідні ролі з груповими рефренами, що полегшує колективне відтворення та запам'ятовування [8; 39].

У структурі обрядів чітко розмежовані ролі: дитячі колективи – для гаївок і початкових закличок; молодь – для купальських ігор і весільних епізодів; жінки-майстрині – для писанкарства й обрядових страв; старші – носії знань і

контролери ритуальної коректності. Передача традицій відбувається через сімейні лінії та громадські репетиції, що створює живу педагогіку – знання передається через спільний досвід, імпровізацію та нагляд [7; 36; 33].

У ХХ–ХХІ ст. форми обрядів змінилися, проте не завжди зміст. Фестивалізація призвела до сценізації, скорочення довгих вербально-ритуальних текстів і акценту на візуальний ефект. Релігійне відродження зміцнило роль церкви в інтерпретації свят, іноді витісняючи дохристиянські елементи. Водночас медіа популяризують локальні традиції, часто стандартизовано. Критичним завданням залишаються збереження локальної мовної й музичної підкладки та активна участь носіїв культури у фестивалях [16; 36; 29].

Весняно-літній цикл Верхнього Струтиня являє собою складну синтетичну систему, де магія й релігія, праця і свято, індивідуальні ролі та колективна відповідальність перебувають у постійному діалозі. Детальний розгляд показує, що:

- обряди мають чітку композиційну структуру і репертуарні модулі, що забезпечують їхню відтворюваність;
- символічний набір (вода, вогонь, зелень, зерно, вінок, коровай) функціонує як семантичний код, організовуючи обрядовий світ;
- музично-лінгвістична організація сприяє колективній пам'яті через рефрени, алітерації і модальні інтонації;
- трансформації ХХ–ХХІ ст. створюють виклики й можливості: ризик втрати локальних рис змінюється зростаючою видимістю традицій через фестивалі та медіа, якщо центр уваги залишається на носіях культури.

Календарний цикл Верхнього Струтиня також передбачає спеціальні обряди, пов'язані з доглядом за худобою та сільськогосподарськими роботами. Наприклад, на початку весни проводилися «освячення нив» та окроплення полів свяченою водою, що мало забезпечити врожайність та захист від шкідників. Такі практики поєднували магічні елементи з релігійними формулами, створюючи унікальний локальний синкретизм [22; 33].

Особливу роль у весняних ритуалах відігравали дитячі колективи. Вони не лише виконували гаївки, але й активно залучалися до практичних частин обряду, наприклад, прикрашання дерев або створення символічних «воріт» для хороводу. Ці дії виконували освітню функцію, знайомлячи молоде покоління з традиційними символами й формами поведінки [25; 31].

Купальські обряди поєднували елементи релігійного культу з магічними практиками та іграми. Підготовка до свята включала збір лікарських трав, які використовувалися для гадань і створення оберегів. Збір трав вважався сакральним ритуалом, адже кожна рослина мала своє магічне значення і відповідала певному циклу природи [12; 22].

Молодь у святах Івана Купала виконувала функції основної «акторської маси». Вони брали участь у плетінні вінків, стрибках через багаття та ритуальних іграх, які водночас виступали засобом соціальної інтеграції та перевірки потенційних шлюбних пар. Ритуальні випробування зміцнювали колективну ідентичність та передавали старі традиції у нових формах [31; 12].

Заклички та весняні пісні не лише виконували магічно-релігійні функції, але й мали важливу комунікативну роль. Вони координували дії громади під час польових робіт, допомагали зберігати ритм колективної праці і формували спільну культурну пам'ять. Особливу значимість мала техніка повторення рефренів, що забезпечувала швидке засвоєння тексту навіть для тих, хто не мав попереднього досвіду [22; 25].

Великодні та Трійчанські практики включали елементи взаємодії поколінь. Старші наставляли молодь у виконанні пісень, приготуванні обрядових страв і підготовці святкового декору. Це забезпечувало передачу знань у форматі живої педагогіки, де навчання відбувалося через практичну участь і спостереження [10; 36].

Весільні обряди містили елементи символічного театру. Коровай, рушники, вінки та музика створювали єдину композицію, де кожен рух і предмет мав смислове навантаження. Така синкретичність підкреслювала

важливість ритуалу для соціальної стабільності й підтримки взаємин між родинами [10; 47].

Жниварські та покровські практики містили складну систему обрядових дій і подячних формул. «Дідок», посвячений на ікони, символізував завершення аграрного циклу та гарантував захист домівки на зиму. Одночасно такі практики відтворювали стародавні релігійні настанови і підтримували культурну пам'ять про минулі покоління [2; 34; 1].

Сучасні трансформації традицій Верхнього Струтиня, включаючи фестивалізацію та популяризацію в медіа, створили нові виклики й можливості. Сценізація обрядів може спростити вербально-ритуальні тексти, але водночас забезпечує їхню видимість та збереження в масовій культурі. Ключовим залишається активна участь носіїв культури, що дозволяє адаптувати традиції до сучасного контексту, не втрачаючи їхніх локальних рис [16; 36; 29].

Висновки до розділу 2.

Календарно-обрядова творчість села Верхній Струтинь становить цілісну систему, у якій виразно простежується циклічність світосприйняття, притаманна українській традиційній культурі. Зимові, весняно-літні та осінні свята не лише структурують річний господарський цикл, а й формують духовний простір громади, забезпечуючи тяглість поколінь та збереження етнокультурної ідентичності.

Фольклорна традиція Верхнього Струтиня демонструє високу ступінь інтеграції обрядових практик у повсякденне життя громади. Кожне свято, від Різдва до Покрови, несе подвійне навантаження: релігійно-символічне та соціально-педагогічне. Завдяки цьому календарні обряди виконують роль регулятора суспільних відносин, зміцнюючи солідарність, підкріплюючи моральні норми та формуючи відчуття спільності.

Циклічність свят, характерна для календарно-обрядової творчості, відображає природний ритм життя громади та забезпечує гармонійне співіснування людини з навколишнім середовищем. Наприклад, зимові обряди спрямовані на забезпечення захисту та добробуту в холодний період, а весняно-

літні – на відродження та родючість. Осінні звичаї акцентують вдячність природі та підкреслюють важливість праці, підкріплюючи моральну і трудову освіту молоді.

Дослідження показало, що календарні обряди активно використовують музичну та театралізовану складові для посилення емоційного ефекту. Пісні, танці, ігрові елементи сприяють залученню громади, підтримують позитивну соціальну взаємодію та стимулюють колективну участь. Це підтверджує функціональний аспект обрядів як засобу соціалізації та передачі культурних цінностей.

Особливу роль відіграє символіка календарних дійств, де кожен атрибут, костюм чи обрядовий предмет має багатозначне значення. Наприклад, зелень та вінки на Зелені свята символізують життєву силу природи, а коровай на осінніх святах – добробут і єдність родини. Символічна система обрядів допомагає громадам зберігати історичну пам'ять та надає обрядам додаткову смислову глибину.

Календарні обряди також виконують навчальну та виховну функцію, передаючи знання про природні цикли, сезонні роботи та соціальні ролі. Молодь через участь у святах засвоює етичні принципи, навчається взаємоповазі, співпраці та колективній відповідальності. Таким чином, фольклор стає засобом міжпоколінної передачі практичного і морального досвіду.

Дослідження свідчить, що календарно-обрядова творчість адаптується до сучасних умов, зберігаючи при цьому основні смислові та символічні функції. Вплив медіа, урбанізація та міграція молоді не знищують традиції, а стимулюють її оновлення, інтегруючи сучасні елементи у традиційний контекст. Це підтверджує життєздатність фольклору та його здатність залишатися релевантним у мінливому соціальному середовищі.

Отже, календарно-обрядова творчість Верхнього Струтиня виступає не лише культурним феноменом, а й активним соціальним механізмом. Вона забезпечує формування та підтримку етнокультурної ідентичності, зберігає

історичну пам'ять та сприяє вихованню молодого покоління у дусі традиційних цінностей. Аналіз цих обрядів демонструє, що український фольклор у регіональному вимірі продовжує залишатися живим, функціональним та адаптивним до сучасних викликів.

РОЗДІЛ 3. РОДИННО-ОБРЯДОВА ТВОРЧІСТЬ СЕЛА ВЕРХНІЙ СТРУТИНЬ

3.1. Колискові пісні та поезія пестування: образно-тематична палітра

Колискові пісні у селі Верхній Струтинь є невід'ємною частиною родинного фольклору, який відіграє багатофункціональну роль у житті громади. Вони формують перші уявлення дитини про світ, навчають базовим моральним нормам, передають уявлення про красу та гармонію навколишньої природи, а також забезпечують психологічний комфорт. Ці пісні відзначаються високою поетичною насиченістю та глибоким емоційним змістом, що зберігає архаїчні мотиви, характерні для бойківської етнокультурної зони [1, с. 15].

Образно-тематичний спектр колискових включає природні символи, небесні світила, домашніх тварин та елементи родинного побуту. Сонце та місяць уособлюють джерела світла та життя, зірки – охоронців сну. Квіти, котики, півники та кішки є символами затишку, тепла та родинного благополуччя. Водночас присутність елементів тваринного світу допомагає дитині освоювати уявлення про взаємозв'язок людини з природою та формує почуття відповідальності й емпатії [2, с. 34].

Протікала річка, а на річці мостик,

На містку овечка, а в овечки хвостик. [див. дод. 1, с. 78]

Музичні та ритмічні особливості колискових надзвичайно важливі. Зазвичай мелодії мають вузький діапазон, повторювані інтонації, плавний ритм і мінімум різких змін, що сприяє заспокоєнню дитини. У деяких випадках

колискові супроводжуються легкими рухами рук матері, що створює комплексний сенсомоторний ефект, що заспокоює і забезпечує психологічний контакт між дитиною та дорослим [3, с. 22].

Колискові виконують практичну функцію – допомагають приспати дитину, надаючи матері час для домашніх справ, і водночас емоційну, сприяючи формуванню довіри, відчуття безпеки та емоційної близькості між матір'ю і дитиною. Культурно-виховна функція полягає у передачі основ моральних норм, етичних принципів, образів поведінки та життєвих цінностей, а магічна функція проявляється у словесних оберегах, формуванні енергетичного захисту та зверненнях до вищих сил [4, с. 48].

У Верхньому Струтині помітно поширені мотиви звернення до природи як охоронниці дитячого сну. Образи «ясного сонечка», «дрібних зірочок» і «місяця» створюють уявлення про світ як доброзичливий і захисний.

Закрий оченята,

Мій маленький див,

Місяченько ясний у віконце приплив. [див. дод. 1, ст. 77]

Включення таких образів допомагає формувати первинні психологічні моделі безпечного середовища, що сприяє розвитку впевненості та адаптації у світі [5, с. 67].

Колискові пісні також мають педагогічну роль. Простота слів, повтори та ритмічні формули дозволяють дитині засвоювати мовні конструкції, розвивати слух, пам'ять та емоційну чутливість. Наукові дослідження демонструють, що регулярне сприйняття колискових підвищує когнітивну активність дітей, стимулює мовленнєвий розвиток і формує емоційний інтелект [6, с. 213].

Зі збільшенням урбанізації та впливу масової культури традиційні колискові частково витісняються сучасними медійними формами розваг, проте спостерігається тенденція їх відродження. Авторські колискові, записи народних пісень, використання у дитячих закладах, музичних студіях та цифрових архівах сприяють збереженню жанру. Водночас зберігається головний принцип – емоційна тепла інтонація та звернення до символів любові,

добра

й

захисту

[7, с. 215].

Особливу роль відіграють ритуальні та магічні аспекти колискових. У текстах часто зустрічаються заклинання, звернення до святих або сил природи, що мали забезпечити здоров'я і благополуччя дитини. Такі елементи поєднують фольклорну традицію з архаїчними віруваннями, передаючи знання та практики поколінням [8, с. 418].

Коліскові пісні села Верхній Струтинь відзначаються багатшаровою образністю, яка дозволяє дитині усвідомлювати світ через символи та метафори. Часто зустрічаються мотиви води, дерев та домашніх тварин, що уособлюють життєву енергію, родинний затишок і гармонію природи [9, с. 92]. Використання повторів і римованих форм підсилює ритмічний ефект, допомагаючи дитині концентрувати увагу та розвивати пам'ять. Природні образи у піснях слугують своєрідним посередником між реальним і уявним світом, формуючи почуття безпеки та емоційної стабільності. У багатьох текстах присутні елементи магії та оберегів, що символічно захищають дитину від злих сил. Соціальна функція колискових полягає у переданні цінностей родини та спільноти, сприяючи соціалізації та інтеграції малюка у культурний контекст [10, с. 58]. Мелодійність і темп виконання відображають емоційний стан матері та створюють енергетичний контакт між нею і дитиною. Таким чином, коліскові поєднують естетичний, педагогічний і психотерапевтичний аспекти.

У текстах колискових спостерігається чітка тематична спрямованість на відтворення повсякденного життя та побуту родини. Дитина знайомиться з уявленням про час, пори року, сезонні роботи та домашніх тварин через символічні образи [11, с. 73]. Зустрічаються мотиви доброчинності, турботи та співчуття, що закладають основи моральної свідомості. Використання звукових ефектів, таких як шепіт, подовження голосних і повтори, створює ритмічну основу, що сприяє заспокоєнню та медитації. Розмаїття образів і сюжетів дозволяє дитині розвивати фантазію та креативне мислення. Педагогічний

ефект підсилюється наявністю діалогів між дитиною та вигаданими персонажами, що формує навички спілкування. Колискові виконують одночасно розвиваючу, виховну і заспокійливу функції. Завдяки цьому вони стають невід'ємним елементом раннього дитячого виховання та психоемоційного розвитку.

Музичний компонент колискових грає ключову роль у формуванні емоційного зв'язку дитини з матір'ю та родиною. Мелодії зазвичай монотонні, з повільним темпом і плавними інтонаційними переходами [12, с. 102]. Ритм відображає природні цикли – подих, серцебиття, ходьбу людини – що створює фізіологічно комфортні умови для малюка. Легка імпровізація у виконанні дозволяє матері реагувати на настрій дитини, коригувати ритм і інтонацію, підтримуючи оптимальний емоційний стан. Використання традиційних інструментів, таких як дримба або сопілка, підсилює архаїчну атмосферу та поглиблює вплив мелодії на психіку. Пісні, що супроводжуються ритмічними рухами рук чи покачуванням колиски, створюють комплексний сенсомоторний ефект. Такий інтегрований підхід забезпечує гармонійний розвиток емоцій, уваги і слухового сприйняття.

Образи природи у колискових піснях служать не лише декоративними, а й символічними функціями. Сонце, місяць, зірки, хмари та вітер виступають як захисники дитини і джерела енергії [13, с. 127]. Квіти, тварини та пташки підкреслюють гармонію людського і природного світу.

Розкаже мама казочку,

Про курочку рябочку. [див. дод. 1, ст. 77]

Мотиви води, річки чи дощу часто трактується як очищення та відновлення життєвої сили. Поява елементів магії та оберегів створює уявлення про світ, сповнений таємниць і захисту. Використання цих образів сприяє розвитку уяви та формуванню позитивного емоційного досвіду. Крім того, дитина засвоює культурні коди та локальні традиції своєї громади.

Колискові пісні Верхнього Струтиня зберігають історичні шари народної творчості. Часто зустрічаються мотиви дохристиянських вірувань, адаптовані

до християнської символіки [14, с. 88]. Ритуальні елементи, заклинання та обереги формують первинні моделі моральної та духовної поведінки. Повторювані формули, пісенні строфи та мелодичні фрази створюють відчуття безпеки та послідовності. Колискові поєднують у собі різні функції – педагогічну, психологічну, магічну та естетичну. Це дозволяє дітям відчувати підтримку і турботу, одночасно формуючи перші культурні знання. Вивчення таких текстів допомагає дослідникам відтворювати локальні мовні й музичні особливості. Мелодійна структура і семантика образів створюють комплексний вплив на психіку. Завдяки цьому колискові залишаються ефективним засобом раннього виховання й емоційного розвитку дітей.

Поезія пестування у селі Верхній Струтинь відіграє важливу роль у формуванні ранньої емоційної і мовної компетентності дітей. Вона часто супроводжує колискові пісні або виступає як окремий жанр, що містить короткі, ритмічні й повторювані слова, звернені до дитини [15, с. 142]. Використання зменшувально-пестливих форм, римованих конструкцій та алітерацій створює відчуття ніжності й безпеки. Такі тексти допомагають дитині засвоювати мовні форми, розвивати артикуляцію та слухове сприйняття. Образна система поезії пестування включає улюблених тварин, предмети побуту, елементи природи та казкових персонажів. Застосування повторів і лагідних вигуків сприяє формуванню позитивних емоцій та емоційного зв'язку з дорослим. Пестування допомагає також регулювати психофізіологічний стан дитини, заспокоюючи її та створюючи комфортне середовище для сну. Цей жанр активно використовує імпровізаційні елементи, що дозволяє адаптувати тексти до конкретного настрою або потреб дитини.

Котику сіренький,

Не ходи по хаті. [див. дод. 1, ст. 77]

Тематика поезії пестування тісно пов'язана з природними та домашніми образами. Матері часто звертаються до пташок, котів, цуценят, квітів та фруктів, наділяючи їх людськими рисами та емоціями [16, с. 78]. Це дозволяє дитині поступово розрізняти добрі та небезпечні явища, формуючи почуття

безпеки та довіри. Крім того, текстові формули мають ритуально-захисний характер, вони створюють своєрідний енергетичний бар'єр, що символічно оберігає дитину. Вживання лагідних імен, зменшувальних слів і вокальних інтонацій посилює ефект ніжності та любові. Ритм і мелодійність сприяють розвитку музичного слуху, а легка повторюваність полегшує запам'ятовування тексту. Образи природи та казкових персонажів збагачують уяву і стимулюють творчі здібності. Поєднання педагогічного, емоційного та магічного аспектів робить поезію пестування важливим компонентом фольклорної спадщини.

Структура поезії пестування відзначається простотою й логічністю, що забезпечує її доступність для дітей раннього віку. Часто використовуються короткі фрази, повтори, ритмічні паузи та закінчення на приємні голосні звуки [17, с. 101]. Ці елементи полегшують сприйняття тексту, сприяють розвитку мовлення і уваги. Легка інтонаційна варіативність дозволяє матері реагувати на настрій дитини, коригуючи тон і темп виконання. Символічні образи передають знання про світ, соціальні взаємодії й моральні норми. Використання алітерацій, асонансів і звукоподражань підсилює емоційний ефект і створює відчуття близькості. У такий спосіб дитина отримує комплексне виховання: естетичне, моральне та психологічне.

Поезія пестування у Верхньому Струтині нерідко поєднує елементи гумору та гри, що розвиває у дитини емоційну гнучкість і креативність. Легкі жартівливі порівняння, звукові повтори та добрі вигуки викликають сміх і позитивні емоції [18, с. 56].

Моя пташко мила,

Квітко ти моя! [див. дод. 1, ст. 78]

Це створює атмосферу радості і довіри, а також зміцнює емоційний зв'язок між дитиною та дорослим. Використання невеликих сюжетів дозволяє малюку поступово освоювати часові та причинно-наслідкові зв'язки. Поява казкових персонажів у пестуванні сприяє розвитку уяви та фантазії. Ритмічні структури і легкі мелодії створюють заспокійливий фон для сну або

відпочинку. Такий підхід забезпечує гармонійний розвиток психоемоційної сфери дитини.

Особливу увагу варто приділити функції поезії пестування як засобу культурної передачі. Вона передає локальні мовні особливості, мелодику, ритм і образність регіону [19, с. 89]. Тексти містять архаїчні слова та вирази, що відображають історичні та культурні традиції громади. Пестування допомагає дитині засвоювати мовні форми, знайомить із культурними кодами та нормами поведінки. Ритуальні та магічні елементи підтримують віру в захист та благополуччя. Повторюваність і музичність текстів полегшують запам'ятовування і передавання з покоління в покоління. Завдяки цьому поезія пестування виконує одночасно освітню, виховну, психологічну і культурну функції.

Особливий колорит мають колискові пісні, записані від місцевих жінок. Їхні тексти сповнені пестливих форм – «дитятко», «коточку», «сонечко», «мамцю». Мелодія таких пісень повільна, плавна, у ній звучить ніжність і захист. Коли мати співає «Котику сіренький, не ходи по хаті, не буди дитяти», вона не лише заколисує дитину, а й промовляє заклик до спокою, до миру в домі. Ця мова щира, проста, але водночас поетична. Повтор фрази створює ритм, схожий на коливання колиски, а звукові поєднання «си», «ти», «лі» формують заспокійливу інтонацію. Такі тексти показують, як у народній традиції поєднується функціональне й естетичне: слово служить і для виховання, і для вияву любові [17, с. 85]. Доповнюючи це, колискові часто включають елементи оповіді про предків, де мати згадує бабусині історії, передаючи мудрість через ніжний спів.

Коліскові відображають інтимні моменти взаємодії матері та дитини, використовуючи прості римовані образи, які заспокоюють дитину, формують уявлення про навколишній світ і розвивають фантазію через образи тварин і природних явищ; вони виконують виховну та емоційну функцію, передаючи знання, моральні цінності та культурну спадщину.

3.2. Весільна обрядовість як народна драма

Весілля в Верхньому Струтині зазвичай планували після збирання сіна або після обрядів Купала, коли громада мала вільний час. Структурно весілля проходило у кілька етапів: заручини, підготовка (вишивка, випікання короваю), церемонія та вечірня ігрова частина. Коровай, вишиті рушники й вінки служили матеріальними кодами благословення й соціального статусу родини [10; 47].

Весільні пісні містили формули благословення, описи долі та побажання матеріального добробуту. Мелодика поєднувала повільні ритми обрядового благословення з танцювальними темами вечірніх забав, створюючи динамічну структуру. Тексти містили звертання до предків, заклики до землі й вогню як елементів родючості, а також побажання «щоб хліб ріс і корова давала молоко» [37; 10].

Весільна обрядовість у селі Верхній Струтинь є комплексним культурним явищем, яке поєднує у собі багатшарову систему соціальних, ритуальних, музичних та театралізованих практик, створюючи своєрідну народну драму, де кожен учасник виконує визначену роль і одночасно засвоює соціальні та моральні норми. Центральною метафорою обряду є перехід молодих людей із дитячого статусу у доросле соціальне середовище, що супроводжується низкою символічних ритуалів, кожен із яких має багатшарове значення, поєднуючи особисте благословення, моральні уроки та естетичне задоволення. Сватання і заручини формують перший рівень інтеграції родин, коли старші члени громади виконують роль наставників, передаючи молодим моральні настанови, правила взаємоповаги та обов'язки, а молодь через участь у ритуальних діях засвоює соціальні ролі та відповідальність перед громадою.

Обов'язковим елементом є обмін подарунками, серед яких хліб, сіль, тканини, прикраси та інші символічні атрибути, що вказують на благословення родини, достаток та взаємоповагу між двома родинами, формуючи перший рівень взаємодії та соціальної інтеграції. Пісенна складова супроводжує всі етапи обряду, включаючи сватання, виготовлення вінків і рушників, приготування короваю та виведення нареченої, і пісні мають одночасно

магічну, педагогічну та моральну функції, закріплюючи соціальні ролі та норми поведінки молодих і гостей.

Ой, яблунько наша, гільце молоде,

Та чому ж ти листя смутку тепер ждеш? [див. дод. 1, ст. 75]

Голосіння старших жінок, що часто супроводжує вихід нареченої, має імпровізаційний характер, поєднує індивідуальні переживання, колективний досвід втрати та радості, допомагає емоційно включити громаду, формує почуття спільності та підтримує соціальні зв'язки, які є невід'ємною частиною громади. Театралізовані сценки, що відтворюють побутові ситуації, трудові процеси та символічні дії, виконують одночасно розважальну, навчальну та виховну функцію, дозволяючи молодим засвоїти навички співпраці, взаємодопомоги та управління сімейними обов'язками. Коровай, виготовлення якого є центральним ритуальним актом, символізує родючість, благополуччя та єдність родини, а його прикраси – колоски, пташки, барвінок – несуть багатошарове символічне значення, підкреслюючи сакральний та соціальний сенс обряду. Нарешті, весільне вбрання та прикраси мають також символічне навантаження: вінок нареченої символізує чистоту та вічність, вишита сорочка та рушники відображають зв'язок із природою та культурними традиціями громади, а костюм нареченого підкреслює його здатність виконувати обов'язки чоловіка та господаря.

Музичний супровід весільної обрядовості складає особливий пласт культурної драми, де інструменти, такі як скрипка, дримба та сопілка, формують ритмічну структуру обряду та створюють атмосферу урочистості, підкреслюють циклічність дій і посилюють емоційний ефект для учасників.

Мелодії супроводжують не лише пісні, але й театралізовані сценки, що надає дійству динамічності та глибини, а ритмічні повтори та інтонації слугують для координації дій учасників і підсилюють емоційне включення громади. Пісні для сватання, виготовлення вінків та рушників, а також короваю мають конкретну функцію – вони передають моральні уроки, закріплюють колективні цінності та зберігають етнокультурну пам'ять. Побажальні пісні

старших жінок, що супроводжують вихід нареченої, містять складні моральні настанови, повчальні сюжети та приклади минулих поколінь, формуючи у молодих розуміння соціальних та моральних норм. Ігрові та жартівливі пісні створюють інтерактивний простір для гостей, дозволяючи учасникам експериментувати з соціальними ролями, демонструвати гумор та індивідуальні здібності, що підсилює відчуття спільності та культурної інтеграції.

Доки сонце буде гріти, а місяць світити,

Доти наші молодята будуть ся любити. [див. дод. 1, ст. 73]

Театралізовані сцени підкреслюють важливість взаємодії чоловіка та дружини, співпраці та розподілу обов'язків, відтворюють трудові процеси та побутові ситуації, водночас формуючи соціальні навички та моральну освіту молодих. Символіка весільного атрибута, такого як коровай, поєднує магічне, соціальне та педагогічне значення, а процес його виготовлення включає колективну участь, що сприяє підтриманню соціальної згуртованості та передачі культурного коду.

А ми вбрали коровай ружами, стрічками,

Аби наші молодята були багачами. [див. дод. 1, ст. 73]

Сучасні зміни в обряді, такі як скорочення тривалості церемоній, спрощення театралізованих сцен та використання готових страв, не зменшують символічної та соціальної ваги традиції, а скоріше адаптують її до умов сучасного життя, зберігаючи основні функції. Цифрові архіви, відеозаписи та локальні фестивалі сприяють популяризації та збереженню весільної традиції, роблячи її доступною для молодих поколінь і підтримуючи передачу культурного коду та ідентичності громади.

Історично весільна обрядовість Верхнього Струтиня формувалася під впливом сусідніх регіонів та європейських традицій, синтезуючи дохристиянські та християнські практики в єдиний комплекс. Дохристиянські ритуали очищення, символічні дії та магічні практики органічно інтегрувалися в християнські церемонії вінчання, утворюючи синкретичний обряд, що відображає багатовимірну культурну пам'ять громади. Порівняння з

Гуцульщиною показує відмінності у використанні музики трембіти, ритмічної структури та танцювальних форм, тоді як Поділля вирізняється гучними застільними урочистостями та інтерактивними сценками. Верхній Струтинь же зберіг акцент на голосіннях старших жінок, складній символіці рушників, короваю та вінків, а також поєднання архаїчних та християнських елементів у єдину систему, що підкреслює локальний колорит та самобутність обряду. Ця унікальна система не лише формує моральні та соціальні норми, а й підтримує естетичне та духовне сприйняття молодих і громади загалом, забезпечуючи передачу культурної спадщини наступним поколінням. Весільна обрядовість як народна драма у Верхньому Струтині демонструє, що традиції не є статичними, а живими, адаптованими до умов часу, і водночас здатними підтримувати культурну ідентичність, соціальну згуртованість та моральні цінності [6, с. 213; 9, с. 215].

Весільна обрядовість у Верхньому Струтині відзначається значною участю родини та громади, що забезпечує колективну підтримку та соціальну інтеграцію молодих. Кожен етап церемонії – від підготовки до вінчання та свята – передбачає активну участь родичів, друзів та сусідів, які виконують певні ролі, координують дії та передають знання про традиції [20, с. 58]. Така організаційна структура дозволяє молодим засвоювати соціальні й моральні норми через практичне залучення. Весільні пісні, інтерактивні сценки та ритуальні дії створюють атмосферу драматичного дійства, де поєднуються навчання, розвага та духовна складова. Особливу увагу приділяють символічним атрибутам: коровай, рушники, вінки, хліб та сіль несуть глибокий моральний та сакральний зміст. Взаємодія старших і молодих у процесі виготовлення короваю або вінків формує відчуття відповідальності та колективної праці. Музичний супровід підсилює емоційний ефект і координує дії учасників. Театралізовані сцени водночас виконують функцію моделювання майбутнього сімейного життя, демонструючи приклади співпраці та взаємопідтримки.

Весілля розпочинається з приїзду музик, які грають мелодію «На добридень». Молода, одягнена, але ще без фати, перетанцює з родиною під супровід музики. Танець розпочинають батьки, тримаючи колач і виконуючи легеньку коломийку тричі. Потім молода танцює з батьком, матір'ю, братом, сестрою та іншими рідними. Після цього дружки відправляють прикрашену миртою та червоною квіткою сорочку до молодого, де відбувається аналогічне дійство з викупом сорочки. Мама молодого прасує сорочку, його одягають, і староста з батьками благословляють молодого до шлюбу. Біля будинку молодої хлопці беруть викуп, а на подвір'ї виводять перебрану «фальшиву» наречену, після чого з'являється справжня молода. Вона вітає молодого, батьків і гостей, запрошуючи всіх до хати. Там дружби намагаються посадити молоду на «посаг», але не можуть її підняти, тож молодий бере її на руки й садить на крісло з подушкою. Брат молодої викупує косу, щоб зняти стрічку, під спів вінчихи: «Ой летіла зозуленька через сад...». Молодий спершу дає фальшиві гроші, а потім справжні. Батько, мати й брат по чергово розчісують косу молодої гребінцем під відповідні пісні. Вінчиха причіпає вінок і вельон, а родина «латає» їх грошима. Після шлюбу батьки благословляють молодих медом і калачем, гості сідають за стіл. Наприкінці весілля молоду «зав'язують» хусткою, співаючи пісні, а гості дарують символічні подарунки – капусту, буряк, калину – для щастя та добробуту родини.

У весільному благословенні, яке також належить до обрядового фольклору зимового періоду, звучить урочистий тон. Тут мова перетворюється на молитву, а повтори надають тексту ритму і сили. Звертання «Дай вам Боже щастя, здоров'я, довгого віку» є не просто побажанням, а словесним благословенням, яке, за віруваннями, має магичну дію. Подібні формули зберігаються і в колядках: кожен рядок починається однаково, щоб слово мало вагу, а ритм тримав увагу слухача. Через це в народному виконанні важливіше не зміст фрази, а її звучання, бо саме звук вважається носієм сили [18, с. 90]. У зимовому контексті ці благословення часто пов'язуються з Маланкою, де жартівливі елементи додають легкості, але зберігають сакральну основу.

Ліричні пісні Верхнього Струтиня, як-от «Зажурилась чорна річка» чи «Калинонька червона», передають внутрішній стан людини через образи природи. У словах «зажурилась чорна річка» чується відчуття самотності, а в рядку «а ти, синочку, не забувай рідну маму шанувати» – батьківське благословення й турбота. Мова цих пісень насичена архаїзмами, але вони не сприймаються чужими: навпаки, саме завдяки їм зберігається природна теплота вислову. Вигуки «ой», «та й», «ну ж бо» надають ритмічного подиху, підкреслюючи усний характер народного слова [19, с. 102]. Ці пісні часто співаються ввечері біля печі, де вогонь додає тепла словам, посилюючи емоційний вплив.

Дуже важливим є зв'язок мови та зображення. У весільних піснях і благословеннях часто згадується «рушник», «вінок», «коровай». У додатку В зображено світлини цих обрядових предметів – на них видно, як слово й образ утворюють єдність. Наприклад, рушники з вишитими орнаментами передають ту ж символіку, що й слова у піснях: «рушничок долі», «стелить мати рушники». Коли люди говорять «стелимо дорогу рушниками», вони мають на увазі не лише фізичну дію, а духовне побажання щастя молодим. У цьому проявляється народне розуміння мови як дії – сказати означає створити [20, с. 110]. Орнаменти на рушниках, як геометричні візерунки, відображають циклічність життя, подібно до повторів у піснях.

Таким чином весільна обрядовість виступає як комплексний освітній, емоційний та соціальний механізм.

Сватання та заручини у Верхньому Струтині мають не лише практичний, а й символічний характер, оскільки формують фундамент для майбутніх сімейних відносин. Пісенні та вербальні форми комунікації між родинами закріплюють взаємну повагу, зобов'язання та моральні орієнтири [21, с. 112]. Обмін подарунками та обрядові дії підкреслюють єдність і благословення двох родин, створюючи відчуття взаємодопомоги та соціальної підтримки. Під час підготовчих етапів молодь вчиться дотримуватися правил поведінки, традицій та естетичних норм, спостерігаючи за досвідченішими членами громади.

Використання музичних інструментів – скрипки, дрімби, сопілки – посилює ритм дій і емоційний вплив. Пісні старших жінок виконують роль морального орієнтира, передаючи досвід попередніх поколінь. Театралізовані сценки ігрової та символічної природи дозволяють молодим освоювати соціальні ролі та взаємодію. Такий підхід гарантує комплексне формування моральних і культурних цінностей. Водночас весільні обряди зберігають локальну самобутність і відмінності від сусідніх регіонів.

Важливим компонентом весільної драми є музично-пісенний супровід, який формує ритм, структуру та настрій обряду. Мелодії короваю, виготовлення вінків і вихід нареченої підсилюють емоційне включення учасників і створюють відчуття урочистості [22, с. 79]. Ритмічні повтори та інтонації кооперують дії гостей і молодих, допомагаючи координувати колективні дії. Пісні несуть педагогічну функцію, закріплюючи соціальні ролі, моральні уроки та локальні традиції. Театралізовані сценки відображають трудові процеси, побутові ситуації та взаємодію подружжя, готуючи молодих до майбутнього сімейного життя. Включення жартівливих ігрових елементів створює атмосферу інтерактивності, дозволяючи гостям проявляти індивідуальність і креативність. Короваї та інші ритуальні атрибути символізують єдність, родючість та благополуччя родини. Голосіння старших жінок відображає особистий і колективний досвід, інтегруючи емоційні аспекти в обряд. Музика, пісні та ритуальні дії формують єдину драматичну структуру, де кожен учасник виконує визначену роль.

Синкретизм християнських та дохристиянських елементів є характерною рисою верхньострутинських весіль. Дохристиянські практики очищення, символічні дії та магичні мотиви органічно поєднуються з християнськими обрядами вінчання [23, с. 101]. Така інтеграція відображає історичну та культурну пам'ять громади, демонструючи життєву гнучкість традицій. Рушники, короваї, вінки та вбрання наречених містять багатозначну символіку, що одночасно підкреслює моральні, соціальні та сакральні аспекти обряду. Музичні інструменти та пісні відображають локальні особливості, ритміку та

мелодику регіону, відмінні від сусідніх територій. Театралізовані сцени дозволяють демонструвати трудові та соціальні ролі майбутнього подружжя. Колективна участь родини та громади у всіх етапах сприяє передачі знань і цінностей наступним поколінням. Таким чином весільна обрядовість забезпечує збереження локальної ідентичності та культурної спадщини.

Сучасні адаптації весільного обряду не зменшують його значення, а радше відображають взаємодію традиції та сучасності. Скорочення тривалості церемоній, спрощення сценок та використання готових страв полегшують організацію, зберігаючи при цьому основний символічний зміст [24, с. 122]. Цифрові архіви, відеозаписи та локальні фестивалі забезпечують доступність весільних традицій для молодого покоління та сприяють їх популяризації. Така динаміка показує, що традиції можуть адаптуватися до сучасних умов, не втрачаючи при цьому своїх соціальних, педагогічних і сакральних функцій. Музичний та театралізований супровід залишається основою драматургії обряду, забезпечуючи його емоційну повноту. Пісенні та ритуальні форми продовжують передавати моральні уроки, естетичні цінності та колективний досвід. Участь громади у всіх етапах сприяє соціальній інтеграції та підтриманню культурної пам'яті. Збереження локальних відмінностей підкреслює унікальність обряду Верхнього Струтиня.

Варто звернути увагу на твір «Перед ладканням молодої», пісня відображає весільні обряди, емоції очікування нареченого та соціальну значущість шлюбу.

Я вийду тай на гору,

Тай з неї дивлюсі. [див. дод. ст. 70]

Відображає обрядові традиції українського весілля та підготовку молодої до вступу в шлюб. Пісня передає спектр емоцій — хвилювання, радість та очікування зустрічі з нареченим, поєднуючи діалогові та монологічні елементи, що створюють інтимну та емоційно насичену атмосферу. Благословення та побажання щастя підкреслюють соціальну та моральну значущість шлюбу як важливої події в житті родини й громади. Символічні образи пташки, музики та

світла відображають прагнення до гармонії та благополуччя, надаючи твору глибокого культурного й ритуального змісту. Твір демонструє, як усна народна традиція поєднує емоційне, соціальне та символічне у мистецтві весільного обряду.

Також слід звернути увагу на твір «Сороміцька коломийка»,
Є в моєму городчику,
Верба посаджена. [див. дод. 1, ст. 72]

коломийка передає гумористично-еротичні мотиви, відображає локальний колорит та ритмічну мелодійність українського фольклору.

Сороміцька коломийка передає гумористично-еротичні мотиви, ритмічність і повтори сприяють легкій запам'ятовуваності та усній передачі твору, а перебільшені образи й груба лексика відтворюють відвертість у розмові про весільні та сексуальні ситуації; локальні образи додають твору колориту та демонструють соціальні норми через іронію.

Таким чином весільна обрядовість виступає живим культурним феноменом, що об'єднує минуле та сучасність.

3.3. Похоронна обрядовість та її символіка

Похоронна обрядовість у селі Верхній Струтинь є одним із найстійкіших пластів місцевої культури, який поєднує в собі духовні, соціальні та ритуальні аспекти життя громади, формуючи цілісну систему цінностей і моральних норм. Цей комплекс традицій відображає уявлення про смерть, потойбіччя та обов'язки живих перед померлими, забезпечуючи соціальну стабільність і підтримку родини. Кожен етап обряду має багатошарове значення та включає підготовку до смерті, поховання та поминальні практики, що формують послідовний ритуальний цикл. Підготовка до смерті передбачає умивання тіла, облаштування домовини та читання молитов, що символізує очищення душі та шанобливе ставлення до померлого. У цей час родина готує атрибути обряду – свічки, рушники, барвінок, кутю та узвар, кожен із яких несе сакральне і символічне навантаження. Свічка виступає світлом, що веде душу в потойбіччя,

рушник символізує шлях і пошану, а барвінок уособлює вічність та безперервність життя. Підготовчий етап також має психотерапевтичну функцію, дозволяючи членам родини поступово усвідомити втрату та налаштуватися на ритуальні дії. Крім того, підготовка формує колективну свідомість громади, яка бере участь у супроводі обряду та підтримує родину у важкі моменти. Цей комплекс дій забезпечує поєднання духовного, соціального та психологічного вимірів похоронної практики, створюючи фундамент для подальшого ритуалу.

Процес поховання починається з винесення труни на покуть та організації ходи на цвинтар, що супроводжується молитвами, піснями та символічними діями. Голосіння виконується переважно жінками старшого віку, воно має імпровізаційний характер та поєднує особистий сум із колективним співпереживанням.

Ой, тяжко хаті, тяжко подвір'ю,

Коли нема тебе — нема надії! [див. дод. 1, ст. 76.]

Мелодика, ритм та інтонаційна структура голосіння допомагають організувати емоційний стан родини та громади, створюючи атмосферу спільності та підтримки. Похоронний процес включає використання атрибутів, які символізують різні аспекти потойбічного шляху: свічка – світло для душі, рушник – шлях померлого, барвінок – вічність та захист від злих сил. Ритуальні пісні містять історичні знання, моральні уроки та настанови для живих, передаючи культурну спадщину. Хода на цвинтар організовується з дотриманням визначеної структури, де кожен учасник має свою роль, від старших до молодших, що забезпечує соціальну інтеграцію та координацію дій. Атмосфера процесії поєднує урочистість, скорботу та символічну магію, створюючи відчуття сакральності та емоційної підтримки. Учасники процесії виконують обрядові дії, які одночасно виражають повагу до померлого та підкреслюють моральні норми громади. Цей етап обряду є центральним у формуванні ритуального та символічного значення поховання в культурі Верхнього Струтиня.

Після поховання на цвинтарі родина організовує поминки на дев'ятий день, сороковий день і річницю, які поєднують церковну молитву, трапезу та обрядові дії. Кожна страва на поминальному столі має сакральне та символічне значення: кутя – єдність поколінь і жертва предкам, узвар – очищення та зв'язок із природою, вареники – достаток і благополуччя. Під час поминок часто залишають частину їжі на душу покійного, що поєднує дохристиянські вірування із християнською традицією молитви. У деяких родинах залишають відчинене вікно як символ свободи для душі та зв'язку з живими. Поминальні вечери формують простір для колективного співпереживання, дозволяючи родині та громаді об'єднатися у скорботі та підтримати один одного. Пісні на поминках виконуються із дотриманням традиційної мелодики та ритму, що створює емоційний баланс і допомагає впоратися з горем. Важливим аспектом є участь усіх поколінь, що забезпечує передачу знань і моральних настанов молодим. Цей етап похоронної обрядовості є ключовим для підтримки соціальної та духовної цілісності громади.

Музична складова похоронних обрядів включає голосіння та ритуальні пісні, які виконують одночасно терапевтичну, моральну та освітню функцію. Голосіння допомагає трансформувати індивідуальний біль у колективне співпереживання, організовує ритм дій громади та формує психологічний простір для переживання втрати.

Ой, стежечко наша, чи ти проросла,

Що не пустила нас з тобою пройти? [див. дод. 1, ст. 76]

Мелодичні інтонації та ритмічні повтори структуризують емоції учасників, підсилюючи сакральне та символічне значення обряду. Пісні містять у собі пам'ять про предків, моральні уроки та соціальні настанови, що підтримують передачу культурного коду. Ритуальні мотиви супроводжують як похоронний процес, так і поминальні вечери, створюючи єдиний культурний континуум. Музика допомагає підкреслити циклічність обряду, від смерті до поминок, демонструючи взаємозв'язок життя та смерті. Інструментальний супровід рідко використовується під час похоронів, проте у випадку

спеціальних обрядових святків застосовуються традиційні інструменти, що підсилюють ритуальний ефект. Голосіння старших жінок формує моральну та емоційну основу для молодих поколінь, навчаючи їх правил поведінки та ритуальної грамотності. Музика в похоронних обрядах є одночасно символічним, психологічним та педагогічним інструментом, який підтримує культурну спадщину громади.

Порівняльний аналіз із іншими регіонами України та Європи показує унікальні риси похоронної обрядовості Верхнього Струтиня. На Гуцульщині використовують трембіту для сповіщення про смерть, створюючи гучний музичний сигнал, на Поділлі поминки мають масовий застільний характер, а у Верхньому Струтині акцент зосереджено на голосіннях та символічній багатозаровості атрибутів. У Литві та Латвії залишають їжу для душі, що перегукується з українськими практиками, але у Верхньому Струтині це поєднується з молитвами, підкреслюючи синкретичний характер обряду. Таке порівняння дозволяє виділити особливості локальної культури та її здатність адаптуватися до зовнішніх впливів. Воно демонструє, що похоронна обрядовість не є статичною, а еволюціонує, зберігаючи ключові символи та моральні цінності. Кожен регіон додає власні елементи, але загальна структура обряду та його функції залишаються схожими. Похорон у Верхньому Струтині підкреслює внутрішню організацію громади, взаємодію поколінь та емоційний зв'язок між живими та померлими. Спільні риси демонструють універсальність культурних практик, тоді як відмінності відображають локальні традиції, природні умови та історичний розвиток. Це дозволяє краще зрозуміти соціальну та духовну роль похоронного обряду в культурі.

Сучасні трансформації похоронної обрядовості включають скорочення тривалості церемоній, спрощення приготування страв та заміну домашніх продуктів на готові, що відповідає ритму сучасного життя. Незважаючи на це, зберігаються головні символи та моральне навантаження, що забезпечує передачу культурного коду наступним поколінням. У періоди війни та соціальної нестабільності похоронні обряди набувають особливої ваги, адже

група через них виражає колективний біль, демонструє єдність та підтримує психоемоційний стан учасників.

Молоді покоління отримують можливість ознайомитися з усіма аспектами обряду – від підготовки та поховання до поминальних практик, що сприяє збереженню культурної ідентичності. Участь громади у сучасних ритуалах дозволяє підтримувати зв'язок поколінь та формує відчуття приналежності до спільної культурної традиції. Навіть скорочення церемоній не зменшує емоційного та символічного значення обряду, а адаптує його до нових умов. Сучасні зміни демонструють здатність традицій до гнучкості та адаптації, що забезпечує їх життєздатність. Водночас вони зберігають основні функції – моральну, соціальну, психотерапевтичну та педагогічну.

Похоронна обрядовість формує у громади чітку структуру поведінки під час втрати, встановлюючи правила взаємодії між членами родини, сусідами та священником, що забезпечує соціальний порядок у момент кризи [7, с. 301]. Кожен учасник виконує визначену роль: старші жінки співають голосіння, чоловіки супроводжують труну, молодь допомагає у транспортуванні та підготовці поминальної їжі, що забезпечує колективну взаємодію. Цей розподіл ролей формує відчуття відповідальності та приналежності до громади, водночас підтримуючи традиційні норми поведінки та моральні цінності [7, с. 301]. Атрибути поховання, такі як рушники, барвінок, свічки та їжа, створюють символічний простір, у якому матеріальний і духовний світ взаємопов'язані [5, с. 215]. Кожна дія учасників має багатошарове значення: від практичного виконання обряду до передачі сакрального змісту, що підкреслює синкретичну природу традиції. Голосіння включає імпровізаційні елементи, передаючи індивідуальний досвід втрати, колективну пам'ять та моральні уроки [6, с. 273]. Мелодичні та ритмічні структури пісень створюють емоційне включення, дозволяючи членам родини висловлювати скорботу та підтримувати один одного.

Спільне виконання пісень забезпечує психологічну підтримку, сприяє трансформації болю в колективне співпереживання та збереженню культурної

пам'яті. Похоронна практика одночасно виконує соціальну, моральну, психотерапевтичну та духовну функції, закріплюючи естетичний та ритуальний досвід громади [7, с. 301].

Поминки на дев'ятий день формують окремий рівень взаємодії живих із померлим, поєднуючи церковну молитву, традиційну трапезу та символічні дії. Кутя, узвар та інші страви виступають у ролі жертви предкам та символу єдності поколінь [7, с. 301]. Частина їжі залишається для душі померлого, що перегукується з дохристиянськими віруваннями та демонструє синкретичний характер обряду. Поминальні вечери забезпечують психологічну підтримку родині та формують колективне співпереживання. Важливою є участь всіх членів громади, що дозволяє передавати знання про ритуали молодим та підтримувати соціальну структуру [7, с. 301]. Пісні на поминках мають структуровану мелодію та ритм, допомагаючи організувати емоції та формуючи почуття спільності.

Голосіння старших жінок має багатофункціональне значення, поєднуючи індивідуальний досвід втрати, колективну пам'ять та моральні уроки для молодших поколінь [6, с. 273]. Мелодичні та ритмічні структури пісень організовують емоційний стан учасників, дозволяючи трансформувати скорботу у колективне співпереживання. У текстах голосінь часто згадуються моральні принципи, події минулого та історії родини, що закріплює культурну пам'ять. Виконання пісень у групі підсилює соціальну інтеграцію, формує відчуття єдності та спільності переживань.

Голосіння супроводжує як похоронний процес, так і поминальні вечери, забезпечуючи психологічну стабільність родини. Мелодика та повторювані інтонації створюють своєрідний терапевтичний ефект, що допомагає членам родини пережити біль втрати. Пісні виконуються у відповідності до традицій, з дотриманням правил інтонаційної структури та ритму. Цей ритуальний пласт формує культурний та моральний простір для молоді та громади загалом. Голосіння демонструє здатність традицій поєднувати емоційну, педагогічну та духовну функції одночасно.

Голосіння старших жінок у Верхньому Струтині, як і в інших українських традиціях, вирізняються своєю мелодійною протяжністю та глибоким символізмом.

Порівняння похоронної обрядовості Верхнього Струтиня з іншими регіонами України та Європи дозволяє виділити унікальні та спільні риси [8, с. 418]. На Гуцульщині використовують трембіту для сповіщення про смерть, на Поділлі поминки мають гучний застільний характер, а у Верхньому Струтині акцент робиться на голосіннях, стриманості та багат шаровості символів. У Литві та Латвії залишають їжу для душі, але у Верхньому Струтині це поєднується з церковними молитвами, створюючи синкретичний обряд. Похоронні практики демонструють локальні відмінності, зумовлені історією, релігією та соціальною структурою громади. Унікальні риси обряду підкреслюють локальний колорит, моральну та соціальну організацію громади. Спільні риси свідчать про універсальність культурних практик, що формуються у відповідь на смерть та втрату. Порівняння дозволяє зрозуміти, як громади адаптують ритуали до конкретних умов. Воно показує взаємозв'язок сакрального, соціального та психологічного вимірів обряду. У Верхньому Струтині похоронна обрядовість інтегрує елементи дохристиянських вірувань, християнської традиції та локальної культури.

Сучасні похоронні практики у Верхньому Струтині демонструють поєднання традиційного та сучасного підходів [9, с. 215]. Тривалість церемоній скоротилася, однак основні етапи зберігаються: підготовка до поховання, похорон та поминки. Використання готових страв замість домашньої кухні полегшує організаційні аспекти, водночас залишаючи символіку страв незмінною. Цифрові записи та відеоархіви фіксують традиційні обряди, що дозволяє молодим поколінням ознайомитися з культурним кодом громади. У періоди соціальної нестабільності та війни похоронні обряди набувають особливої значущості, виражаючи колективний біль та духовну єдність громади. Молодь бере участь у підготовці поминальних страв, виносі труни та організації заходів, що сприяє передачі знань та моральних настанов [9, с. 215].

Сакральні елементи, такі як свічки, квіти, зберігають своє значення і підкреслюють духовний вимір обряду. Голосіння продовжує виконувати емоційну та психотерапевтичну функцію, допомагаючи пережити горе і підтримати моральний стан родини. Сучасні технології не змінюють символічного наповнення обряду, а лише підтримують його збереження. Це демонструє здатність традицій до адаптації без втрати ціннісного навантаження.

Важливою складовою похоронного обряду є ритуальні дії з тілом померлого та облаштування домовини [7, с. 301]. У процесі підготовки тіло умивають, одягають у спеціальний одяг та прикрашають символічними предметами: квітами та свічками. Кожен елемент має глибокий сенс: квіти – вічність, свічка – світло для душі. Домовина розміщується у центрі оселі, що символізує значення померлого у родині та громаді. Підготовка включає молитви та обрядові співи, які організують емоційний стан родини та громади. Голосіння старших жінок супроводжує ці дії, підкреслюючи зв'язок поколінь та передаючи культурний код молодим. Використання атрибутів під час підготовки підтримує психоемоційний баланс учасників та створює сакральний простір. Ритуальні дії спрямовані на забезпечення спокійного переходу душі, а також на підтримку соціальної стабільності родини. Цей етап демонструє інтеграцію побутового, духовного та символічного вимірів обряду. Він формує основу для подальших похоронних дій, включно з процесією на цвинтар та поминальними практиками.

Голосіння та ритуальні пісні є центральним емоційно-психологічним елементом обряду [6, с. 273]. Вони мають терапевтичну функцію, допомагають пережити біль втрати та трансформувати його у колективне співпереживання. Мелодика, ритм та інтонаційна структура створюють емоційний простір, де родина та громада можуть вільно висловлювати скорботу. Пісні містять моральні настанови, історії родини та соціальні уроки, що передаються молодшому поколінню. Голосіння супроводжує всі етапи обряду: від підготовки до поминальних вечерь. Старші жінки імпровізують, поєднуючи

особистий досвід втрати з колективним пам'яттю. Пісні допомагають організувати ритуальні дії, формуючи ритм процесії та створюючи відчуття спільності. Голосіння також є засобом збереження культурної та релігійної ідентичності громади. Вони поєднують дохристиянські традиції з християнським змістом, що створює синкретичний ритуал. Цей елемент забезпечує духовну підтримку, моральне виховання та соціальну координацію громади.

Поминки на сороковий день та річницю є завершальною стадією похоронного циклу [7, с. 301]. Вони поєднують молитви, трапезу, ритуальні пісні та символічні дії, створюючи атмосферу духовного та морального завершення. Кожен учасник повторює встановлені ролі, що закріплює соціальні та моральні норми. Пісні містять нагадування про звичаї, моральні уроки та культурну пам'ять, підтримуючи зв'язок поколінь. Страви на столі мають сакральне значення та використовуються для підтримки духовного зв'язку з покійним. Частина їжі залишається для душі померлого, повторюючи практику дохристиянських вірувань. Поминки формують соціальну координацію та колективне співпереживання, що забезпечує стабільність громади. Вони дозволяють родині та сусідам об'єднатися у скорботі та підтримати один одного. Цей етап завершення похоронного циклу фіксує культурну пам'ять та моральні цінності. Поминки підкреслюють циклічність життя і відтворюють ритуальну цілісність обряду.

Похоронна обрядовість Верхнього Струтиня є складною системою, яка інтегрує соціальні, моральні, ритуальні та психологічні компоненти [7, с. 301]. Вона відображає ставлення до смерті, зберігає пам'ять про померлих та підтримує емоційний стан родини. Обряд формує культурний простір, у якому поєднуються минуле, сучасне, християнське та архаїчне. Використання символічних атрибутів, пісень та ритуальних дій забезпечує передачу моральних та духовних цінностей молодому поколінню. Поминки на різні дні після поховання організовують циклічність ритуалу та формують колективне співпереживання. Похоронна практика сприяє соціальній інтеграції, підтримує

моральний та емоційний стан громади. Ритуальні дії формують відчуття спільності, єдності поколінь та духовної підтримки. Сучасні трансформації демонструють адаптивність традицій до нових умов, зберігаючи символіку та моральний зміст. Цей пласт культури виступає важливим інструментом підтримки соціальної та духовної цілісності.

Похоронна обрядовість виконує одночасно кілька функцій: соціальну, моральну, психотерапевтичну та духовну [7, с. 301]. Соціальна функція проявляється у розподілі ролей серед членів громади та організації підтримки родини. Моральна функція полягає у передачі правил поведінки, культурного коду та духовних цінностей молодим. Психотерапевтична функція допомагає родині трансформувати горе у колективне співпереживання та підтримує емоційний баланс. Духовна функція виражається у молитвах, символах та піснях, які ведуть душу померлого та підтримують зв'язок з предками. Використання атрибутів, таких як рушники, барвінок, свічки та поминальні страви, формує символічний простір для обряду. Ритуальні пісні та голосіння організовують емоційний стан учасників та передають культурну пам'ять. Поминки на різні дні після поховання забезпечують циклічність ритуалу та колективне співпереживання. Порівняння з іншими регіонами дозволяє оцінити унікальність локальної традиції. Сучасні технології та цифрові архіви підтримують збереження традицій та їх адаптацію до нових умов.

Висновки до розділу 3.

Родинно-обрядова творчість села Верхній Струтинь становить важливий пласт традиційної культури, що поєднує архаїчні вірування, естетичні уявлення та соціальні функції громади.

Колискові пісні та пестувальні тексти відображають духовний світ громади у ставленні до дитини, виконують функцію виховання й охорони немовляти, зберігають елементи магічного мислення. Весільна обрядовість постає як народна драма – із чітким сценарієм, розподілом ролей і символічними атрибутами, які уособлюють ідеї родючості, продовження роду, переходу в новий соціальний статус. Похоронна обрядовість засвідчує

глибинну архаїку світогляду, зберігаючи уявлення про душу, її шлях у потойбіччя та необхідність ритуального супроводу.

Усі три цикли – народження, весілля та смерть – утворюють цілісну систему, що забезпечує життєвий шлях людини у межах традиційної культури. Родинно-обрядова творчість виконує не лише естетичну й релігійну, а й соціально-організуючу функцію, сприяє збереженню колективної пам'яті та ідентичності громади.

Дослідження показало, що колискові пісні та пестувальні тексти формують первинний моральний та емоційний світ дитини, забезпечуючи її психологічну стійкість і соціалізацію. Через повторювані мотиви, природні символи та магічні елементи малеча отримує перші уявлення про безпеку, сімейні цінності та взаємозв'язок із навколишнім світом. Особливу роль відіграє музично-ритмічний компонент, який гармонізує емоції дитини і створює основу для розвитку мовних та когнітивних навичок.

Весільні обряди Верхнього Струтиня демонструють складну взаємодію соціальних ролей, де кожен учасник, від старших родичів до молодих, виконує визначені функції. Цей процес сприяє формуванню у молоді уявлень про обов'язки, відповідальність та соціальну взаємопідтримку. Символіка короваю, рушників і вінків підкреслює єдність роду, зв'язок поколінь та продовження традицій, водночас поєднуючи педагогічну та магічну функції.

Похоронна обрядовість, у свою чергу, відображає глибокий філософський підхід громади до теми життя і смерті. Ритуали поховання та голосіння старших жінок виражають колективну скорботу, допомагають пережити втрату і зберегти соціальну згуртованість. Мотиви перевезення душі через річку або супровід покійного до потойбіччя демонструють органічне поєднання християнських вірувань і дохристиянської архаїки.

Усі родинні цикли тісно пов'язані із природними та господарськими циклами села, що формує цілісне сприйняття часу та життєвих етапів. Фольклорні тексти не лише відображають соціальні норми, а й слугують інструментом передачі знань про сезонні роботи, підготовку до весіль та

похоронні звичаї. Такий зв'язок сприяє гармонійному співіснуванню громади з навколишнім середовищем.

Колективна участь у ритуалах забезпечує соціальну інтеграцію та посилює відчуття спільності. Через спільне виконання пісень, виготовлення атрибутів та участь у театралізованих сценках громада відтворює культурний код і зміцнює зв'язки між поколіннями. Цей аспект підкреслює важливість родинно-обрядової творчості як соціального механізму підтримки громади.

Фольклор села Верхній Струтинь виступає середовищем, де відбувається синтез естетичного, морального та духовного досвіду. Візуальні, звукові та вербальні елементи обрядів формують цілісну картину світу, у якій традиції виступають інструментом передачі цінностей та норм поведінки. Саме через таку комплексність фольклор зберігає свою актуальність у сучасних умовах.

Дослідження також виявило, що родинно-обрядова творчість адаптується до сучасних викликів, не втрачаючи своєї сутності. Молодь, інтегруючи нові форми музики, театралізації та медіа, продовжує підтримувати традиції, водночас модернізуючи їх зміст. Це демонструє живу природу фольклору як системи, здатної до розвитку та збереження ідентичності.

Функції родинно-обрядової творчості виходять за межі локальної громади. Вони формують естетичні смаки, моральні орієнтири та культурну самосвідомість, що впливає на національну культурну мозаїку. Вивчення цих традицій дозволяє краще розуміти соціальні механізми та культурні процеси в українських Карпатах.

Отже, родинно-обрядова творчість села Верхній Струтинь є фундаментальною складовою етнокультурної спадщини, яка забезпечує цілісність культурного простору, підтримує соціальні та моральні норми, зберігає духовні та естетичні цінності та сприяє адаптації традицій до умов сучасного життя. Її дослідження є необхідним кроком для збереження локальної самобутності та передачі культурного коду наступним поколінням.

Родинно-обрядова творчість виступає також важливим каналом міжпоколінної комунікації. Старші члени громади передають молоді не лише

техніку виконання обрядів, а й смислове навантаження символів, мотивів та пісенних формул, формуючи цілісне сприйняття культурного спадку. Такий процес зміцнює відчуття приналежності до громади та підкреслює роль традиції як основи соціальної стабільності.

Особливу увагу привертає використання елементів магії та оберегів у колискових та весільних ритуалах. Вони не лише виконують естетичну та символічну функцію, а й формують у громади уявлення про взаємозв'язок людини з природою та надприродним світом. Ця система вірувань створює культурну рамку, у межах якої відбувається соціалізація дитини та інтеграція молодих у родину.

Аналіз родинних обрядів показав, що вони мають потужний виховний ефект. Учасники отримують досвід взаємодії, співпраці та дотримання норм поведінки, що відображає моральні пріоритети громади. Символічні дії, спільне виконання пісень та підготовка обрядових атрибутів виховують почуття відповідальності та колективної відповідності, які є важливими для підтримання соціальної гармонії.

Важливим висновком є те, що родинно-обрядова творчість є динамічною системою. Вона здатна адаптуватися до змін у соціальному середовищі, зберігаючи при цьому основні естетичні, моральні та духовні цінності. Це робить фольклор Верхнього Струтиня не лише носієм історичної пам'яті, а й живим механізмом формування культурної ідентичності сучасної громади.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження фольклорної традиції села Верхній Струтинь, розташованого в мальовничому регіоні Карпат, ми зосередилися на комплексному аналізі її обрядової творчості, що охоплює як календарні, так і родинні аспекти. Метою магістерської роботи було не лише описати локальні особливості фольклору, але й виявити його зв'язок з загальноукраїнською культурною спадщиною, а також простежити еволюцію традицій під впливом історичних, соціальних та релігійних факторів. Дослідження базувалося на польових матеріалах, зібраних у селі, архівних джерелах та теоретичних напрацюваннях вітчизняних і зарубіжних фольклористів. У висновках ми узагальнимо ключові результати, підкреслимо значення виявлених закономірностей і запропонуємо перспективи для подальших студій.

Спочатку розглянемо теоретичні засади, викладені в першому розділі. Класифікація фольклору, як показало дослідження, є динамічним процесом, що враховує не тільки жанрові особливості, але й функціональний контекст. Ми виокремили основні наукові підходи: структурно-функціональний, історико-генетичний та семіотичний. Структурно-функціональний підхід, натхненний ідеями Джеймса Фрейзера та Клода Леві-Стросса, дозволив інтерпретувати обряди як механізми соціальної регуляції, де ритуали слугують для зміцнення громадських зав'язків. Наприклад, у контексті села Верхній Струтинь, фольклорні елементи, такі як пісні та танці, виконують роль каталізаторів колективної ідентичності, особливо в умовах гірської ізоляції. Історико-генетичний метод, запозичений від українських фольклористів на кшталт Філарета Колесси, допоміг простежити еволюцію традицій від дохристиянських часів до сучасності, виявивши нашарування язичницьких мотивів на християнській основі.

Регіональні особливості фольклорної традиції Верхнього Струтиня вирізняються своєю унікальністю, зумовленою географічним положенням. Село, оточене горами, зберегло архаїчні елементи, які в урбанізованих районах уже втрачені. Наприклад, локальний діалект впливає на фонетику пісень, роблячи їх мелодійнішими та ритмічнішими порівняно з рівнинними регіонами. Дослідження показало, що фольклор тут не є статичним: він адаптується до сучасних реалій, як-от міграція молоді до міст, що призводить до гібридизації традицій. У висновку до першого розділу підкреслено, що теоретичні підходи не тільки класифікують матеріал, але й розкривають його культурну глибину, роблячи фольклор інструментом для розуміння етнічної історії.

У другому розділі, присвяченому календарно-обрядовій творчості, підкреслюється ключова роль цих традицій у фольклорі Верхнього Струтиня. Зимовий цикл свят, зокрема Різдво, поєднує християнські та дохристиянські елементи. Є усі підстави стверджувати, що ця сфера є серцевиною фольклорної традиції Верхнього Струтиня. Зимовий цикл, зокрема різдвяна драма, демонструє синтез християнських і дохристиянських елементів. Різдво в селі відзначається колядками, де мотив народження Христа переплітається з язичницькими образами сонця та родючості. Наприклад, у місцевій версії «Маланки» персонажі, такі як «Коза» чи «Циган», символізують циклічність життя, а ритуал Водохреща включає благословення води, що має коріння в давніх культах природи. Дослідження виявило, що ці обряди слугують для психологічної підтримки громади в суворі зимові місяці, зміцнюючи солідарність через спільне співання та театралізовані дійства.

Весняно-літні звичаї та обряди розкривають дуалізм християнських і дохристиянських елементів ще яскравіше. Зелені свята, або Трійця, у Верхньому Струтині супроводжуються плетінням вінків з трав, що символізують відродження природи, – це прямий спадок від слов'янських культів родючості. Купальські вогнища, хоч і модифіковані під впливом церкви, зберігають елементи магії, як-от стрибки через вогонь для очищення. Ми проаналізували, як ці обряди впливають на соціальну динаміку: вони

сприяють шлюбним знайомствам молоді, забезпечуючи продовження роду. Осінні звичаї, такі як жнивварські пісні та свята урожаю, підкреслюють аграрний характер традиції. Пісні про жнива, з їх ритмічними рефренами, не тільки полегшують працю, але й виражають подяку землі. Релігійні традиції, як-от свято Покрови, інтегрують козацькі мотиви, роблячи фольклор патріотичним. Висновки також свідчать про те, що календарні обряди є живою системою, яка адаптується до кліматичних і соціальних змін, зберігаючи культурну стійкість.

Третій розділ фокусується на родинно-обрядовій творчості, яка є інтимнішою сферою фольклору. Колискові пісні та поезія пестування демонструють багату образно-тематичну палітру. У Верхньому Струтині колискові часто включають мотиви природи – вітру, гір, річок, – що створює емоційний зв'язок дитини з рідним краєм. Тематика варіюється від захисних заклинань до оповідей про сімейні цінності, де мати виступає як хранителька традицій. Дослідження показало, що ці пісні впливають на формування дитячої психіки, розвиваючи емпатію та культурну свідомість.

Весільна обрядовість інтерпретується як народна драма, з чіткою структурою: сватання, вінчання, гуляння. У селі вона включає унікальні елементи, як-от «вкуп нареченої» з гумористичними піснями, що розряджають напругу. Символіка хліба, рушника та квітів підкреслює єдність роду.

Похоронна обрядовість, навпаки, наповнена символікою переходу: плачі, що виражають горе, мають терапевтичну функцію, допомагаючи громаді пережити втрату. Мотиви потойбічного світу, як-от «перевезення душі через річку», поєднують християнство з язичництвом. Висновки до розділу 3 підкреслюють, що родинні обряди є основою для передачі культурного коду поколінням.

Загалом, дослідження фольклору Верхнього Струтиня дозволяє зробити кілька ключових узагальнень. По-перше, фольклорна традиція села є гібридною, де дохристиянські елементи органічно переплітаються з християнськими, створюючи унікальний культурний ландшафт. Це свідчить

про адаптивність української культури до історичних викликів, від монгольських набігів до радянської атеїзації. По-друге, регіональні особливості, зумовлені гірським рельєфом, сприяють збереженню архаїзмів, роблячи Верхній Струтинь своєрідним «фольклорним резерватом». Наприклад, локальні варіанти пісень відрізняються від загальноукраїнських більшою емоційністю та природними метафорами, що відображає екологічний контекст.

Значення дослідження полягає в його внеску до етнографії Карпатського регіону. Воно не тільки документує зникаючі традиції, але й пропонує методику для вивчення подібних локальних культур. У контексті глобалізації, коли урбанізація загрожує фольклору, такі студії стають інструментом для культурного відродження. Наприклад, матеріали роботи можуть бути використані для створення освітніх програм у школах села, аби молодь не втрачала зв'язок з корінням.

Отже, фольклор села Верхній Струтинь є живим свідченням української душі – стійкої, творчої та глибоко вкоріненої в природі. Це дослідження підкреслює необхідність збереження такої спадщини для майбутніх поколінь, аби культурна мозаїка України залишалася цілісною і яскравою.

Дослідження показало, що обрядові практики села Верхній Струтинь виконують не лише ритуальну, але й освітню функцію. Через участь у колективних діях молодь засвоює соціальні та моральні норми, розвиває навички взаємодії та колективної відповідальності. Пісенні та театралізовані елементи обрядів формують естетичну чутливість і сприйняття краси. Кожен обряд виступає як багатосаровий текст, де змішуються символи, наративи та ритми. Це дозволяє фольклору діяти як живий код для передачі цінностей поколінням. Особливо важливими є родинні ритуали, які забезпечують емоційний зв'язок між членами громади. Таким чином, обрядова творчість є потужним засобом соціалізації та культурного виховання.

Функціональна роль календарних обрядів також виявляється у зміцненні солідарності громади. Сезонні ритуали, як-от різдвяна драма або жнивварські свята, створюють колективні емоційні переживання. Це забезпечує

психологічну підтримку у складні періоди року та сприяє відчуттю приналежності до спільноти. Крім того, обрядові дії мають адаптивний характер, що дозволяє їм трансформуватися під впливом соціальних і економічних змін. Фольклорні тексти виконують інформаційну функцію, зберігаючи історичну пам'ять та локальні легенди. Музичні й ритмічні елементи допомагають координувати дії учасників і підтримують інтерактивність обряду. У цілому календарні практики формують цілісний культурний простір громади.

Колискові пісні та поезія пестування демонструють глибину психоемоційного впливу фольклору на людину. Вони не лише забезпечують дитячий спокій, а й формують початкові уявлення про соціальні ролі та моральні цінності. Через символічні образи природи дитина отримує перше відчуття зв'язку з навколишнім світом. Роль матері як носія традицій підкреслює важливість міжпоколінної передачі знань. Пісенні тексти формують емоційну чутливість та емпатію, готуючи дитину до участі у колективному житті. Це свідчить про те, що фольклор виконує як освітню, так і терапевтичну функцію. Таким чином, родинні обряди стають фундаментом для культурної ідентичності.

Весільна обрядовість у Верхньому Струтині демонструє складний синтез символіки, гумору та соціальних норм. Театралізовані сценки допомагають молоді опанувати соціальні ролі та навички співпраці. Пісні супроводжують усі етапи церемонії і виконують педагогічну функцію, передаючи моральні уроки. Символіка короваю, рушника та вінка підкреслює єдність родини та громади. Важливо, що весільні обряди поєднують емоційний, соціальний і естетичний виміри, роблячи їх багатофункціональними. Ця традиція зберігає локальну самобутність, навіть за умов сучасних трансформацій. Таким чином, весільна обрядовість виступає живим механізмом культурного виховання.

Похоронна обрядовість є прикладом глибокого синтезу символіки та психологічного впливу на громаду. Голосіння та ритуальні дії допомагають родині впоратися з горем та формують колективну пам'ять. Символи води,

світла та рослин забезпечують захист душі померлого та нагадують про циклічність життя. Колективна участь громади підкреслює соціальні обов'язки та підтримку. Пісенні та музичні елементи створюють єдиний емоційний простір для учасників. Дослідження показало, що похоронні обряди сприяють збереженню історичної пам'яті та моральних принципів. В цілому похоронна традиція виступає як механізм емоційної, соціальної та культурної стабілізації.

Особливе значення має поєднання дохристиянських і християнських елементів у всіх видах обрядової творчості. Це свідчить про високий рівень культурної адаптивності громади. Синкретизм дозволяє зберігати стародавні символи, водночас інтегруючи сучасні релігійні практики. Аналіз показав, що такі поєднання роблять обряди більш зрозумілими та доступними для різних поколінь. Фольклор функціонує як живий носій історії, передаючи знання та моральні цінності. Системність та багатозаровість обрядів формує єдність духовного та соціального життя. Це підкреслює унікальність локальної традиції у контексті української культури.

Дослідження підкреслює важливість збереження та популяризації фольклору Верхнього Струтиня. Матеріали роботи можуть бути використані для освітніх програм, музеїв, фестивалів та цифрових архівів. Це сприяє інтеграції локальної культури у сучасний інформаційний простір. Підтримка фольклору дозволяє зберегти колективну пам'ять та культурну ідентичність громади. Збереження традицій також сприяє розвитку культурного туризму та економічного потенціалу регіону. Важливо, що дослідження створює методологічну базу для подальших етнографічних студій. Таким чином, фольклор Верхнього Струтиня залишається живим та актуальним елементом національної спадщини.

